

MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂR AYDINLARIN 12 MART'A BAKIŞINA BİR ÖRNEK: TÜRK AYDINLAR OCAĞI'NIN CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'A SUNDUĞU RAPOR

İsrafil KARATAŞ*

Öz

Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzasının bulunduğu 12 Mart 1971 Muhtırası, on yıl sonra Türkiye'de demokratik rejime yeniden son veren bir gelişmedir. 12 Mart Muhtırası ile 27 Mayıs Darbesi'nde olduğu gibi yönetime doğrudan doğruya el konulmamıştır. Muhtıra'yı veren asker kanat, dolaylı yünden sivil idareye müdahale ederek ülkede asker ve sivil bir idareden oluşacak ortak bir yönetimi öngörmüştür. Müdahaleyi yapan ordunun ülkenin içinde bulunduğu bunalımlı durumu düzelttikten sonra yönetimi tekrar sivil idareye bırakacağı asker kanadın söylemlerinden çıkartılabilir. Bu anlamda 12 Mart Muhtırası'nın istenen hedefine ulaşması için çalışmalara başlanmış, fakat söz konusu hedefe ulaşmada ilerleyen aylarda büyük sorunlar meydana gelmiştir.

12 Mart Muhtırası'nın verilmesinden birkaç ay sonra Muhtıra'nın hedefine ulaşması anlamında ortaya çıkan sorunlara hem teşhis hem de çözüm mahiyetinde İbrahim Kafesoğlu başkanlığındaki Türk Aydınlar Ocağı, 15 Temmuz 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşerek O'na bir rapor sunmuşlardır. Söz konusu rapor, Türk Aydınlar Ocağı özelinde milliyetçi muhafazakâr aydınların, 12 Mart'a bakışını ve tutumunu gözler önüne sermesinin yanında 12 Mart Muhtırası'nın hedefine ulaşması ve bir daha 12 Mart bunalımına girilmemesi adına neler yapılması gerektiğine ilişkin ilgi çekici teklifleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: 12 Mart, Muhtıra, Türk Aydınlar Ocağı, Cevdet Sunay, Milliyetçi Muhafazakâr.

* Öğr. Gör. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üni., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, (israfil.karatas@alanya.edu.tr), (Orcid: 0000-0003-4940-9344).

A CASE OF NATIONALIST CONSERVATIVE ENLIGHTENEDS' VIEWS ON MARCH 12: THE REPORT OF TURKISH ENLIGHTENEDS ORGANIZATION TO PRESIDENT CEVDET SUNAY

Abstract

The Memorandum of March 12 1971, which was signed by the Chief of General Staff General Memduh Tağmaç and Force Commanders, is an incident that ended the democratic regime in Turkey after ten years again. The administration was not directly seized with the Memorandum of March 12 as in the coup of May 27. The army issuing the memorandum envisaged a joint administration consisting of a military and civil administration in the country by intervening indirectly in the civil administration. It can be understood from the statements of the army that the administration will leave to the civil administration again after correcting the depressive situation of the country in which the army engaged in the intervention. In this sense, efforts have been started to reach the desired target of the 12 March Memorandum, but some major problems have occurred in the following months in achieving this goal.

On July 15, 1971, Turkish Enlighteneds Organization headed by İbrahim Kafesoğlu met President Cevdet Sunay and presented him a report that included both diagnosis and solutions of problems arising for reaching the Memorandum goals after issuing the Memorandum of March 12. In addition to revealing the attitude of the Nationalist Conservative Intellectuals specific to Turkish Enlighteneds Organization on March 12, includes interesting proposals on what should be done in order to achieve the goal of the March 12 Memorandum and not to have the March 12 crisis again.

Keywords: March 12, Memorandum, Turkish Enlighteneds Organization, Cevdet Sunay, Nationalist Conservative.

Giriş

1960'lı yıllarda hem anayasanın özgürlükçü yapısı hem de uluslararası gelişmeler gerek sol gerekse de sağ radikalizm için uygun bir hukuk ve siyaset çevresi sunmuştur. Bu anlamda ilk olarak sol akımlar ortaya çıkmış ve bunlar etkin rol oynamışlardır.¹ Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüboğlu ve İlhan Selçuk gibi sol eğilimli aydınlar, 1961 yılının sonlarına doğru *Yön Dergisi* etrafında örgütlenmişlerdir. Aradan bir yılın geçmesinden sonra da *Yön Dergisi'nin* yazarlarının da bulunduğu bir grup solcu aydın *Sosyalist Kültür Derneği'ni* kurarak faaliyete geçmiştir.² Soldaki bu örgütlenmeler karşısında sağ cemahta ise bir takım örgütlenmeler görülmektedir. 27 Mayıs Darbesi'nde bir birlik halinde hareket etmemiş olan ve Anayasa yapımında görev verilmemiş olan bazı "milliyetçi mukaddesatçı" bilim adamları bir araya gelerek ülkenin

1 Davut Dursun, *12 Mart Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 28-29.

2 Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1986, ss. 50-51,57-60.

inde bulunduğu kargaşa durumu karşısında ne yapılabileceğini düşünmeye başlamışlardır. “Biz de bir dernek kuralım ve bu dernek bir şeyler yapsın. Bu karmaşa gidişine son verelim ve bir yapı ortaya çıksın, milliyetçi görüşe kültür milliyetçiliğine sahip olan bu kimseler bir araya gelsin” düşüncesinden yola çıkarak bazı milliyetçi muhafazakâr aydınlar, önce 1961 yılında Aydınlar Kulübü isimli bir dernek kurmuşlardır.³ İsim babalığını Necip Fazıl Kısakürek’in yaptığı Kulüp’ün⁴ kurucuları arasında Süleyman Yalçın, Dr. Asım Taşer, Faruk Kadri Timurtaş, Dr. Ayhan Songar, İsmail Dayı, Kemal Erbakan ve Mahmut Ayla gibi isimler bulunmaktadır.⁵ Kurucularından Süleyman Yalçın’ın açıklamasında göre, bu kulübün amacı “üniversite muhitine yakın, gençlerin rahat gelebileceği, aynı zamanda memleket meselelerini, milli kültür ve ilim bazında konuşup tartışabileceği bir mekan ve imkan yakalamak”tır.⁶ Bu amacı gerçekleştirmek adına da konferans ve sohbetler gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kitap, broşür ve mecmua da çıkartılmıştır.⁷

Kulüp kurulduktan dört yıl sonra etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Ülkede artan sol hareketler nedeniyle de bu sefer 1967 ve 1969’da Mümtaz Turhan, Nihat Tarlan, İbrahim Kafesoğlu ve Nihad Sami Banarlı’nın ortaklığında Kültür Ocağı, Milliyetçiler Derneği, Muallimler Birliği ve Aydınlar Kulübü üyelerinin katıldığı I. ve II. Milliyetçiler İlmi Seminerleri tertip edilmiştir. İbrahim Kafesoğlu’nun başkanlık ettiği bu seminerlerde Müslüman Türk Milletinin karşı karşıya kaldığı tehlikeler ve bunlara karşı alınması gereken tedbirler görüşülmüştür. 1969’da yapılan seminerin sonucunda ise bütün üyelerin katılacağı ortak bir dernek kurulması kararlaştırılmıştır.⁸ Netice itibarıyla Aydınlar Ocağı, 14 Ocak 1970 tarihinde Nihat Sami Banarlı, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin, Ahmet Kabaklı, Süleyman Yalçın, Ayhan Songar, Salih Tuğ, Altan Deliorman gibi dönemin milliyetçi muhafazakâr aydın isimleri tarafından kurulmuştur.⁹ Aydınlar Ocağı, 56 kişiden oluşan ve çeşitli mesleklere mensup seçkin bir grup tarafından teşkil edilmiştir. Aralarında başta akademisyenler olmak üzere idareci, işadamı, tüccar, avukat, doktor, asistan, mühendis, müellif, gazeteci, öğretmen, yazar, serbest meslek sahibi ve muhasebeci bulunmaktadır. Ocağa üye olarak girmekse çok zor görünmektedir. Zaten dar bir kadro ile faaliyet gösterme isteği hâkimdir.¹⁰

3 Fatma Yurttaş Özcan, *Bir Aydın Hareketi Olarak Aydınlar Ocağı ve Türk Siyasetine Etkileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2011, ss. 88-89.

4 Ebru Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Milliyetçi-Muhafazakârlık ve Aydınlar Ocağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s. 62.

5 Fatma Yurttaş Özcan, “27 Mayıs Sonrası Milliyetçi Muhafazakâr Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasi Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl:10, Sayı:40, Haziran 2014, s. 112.

6 Demir, *a.g.t.*, s. 62.

7 Özcan, *a.g.m.*, s. 111.

8 Demir, *a.g.t.*, ss. 62-63.

9 Özcan, *a.g.m.*, s. 115.

10 Özcan, *a.g.t.*, s. 96; Demir, *a.g.t.*, s. 66.

Aydınlar Ocağı, amacını “*milli kültür ve şuuru geliştirmek suretiyle Türk Milliyetçiliği fikrini yaymak, milli bünyemizi sarsan fikri buhranı ve mefhumlar anarşisi ile mücadele ederek milli varlığımızı meydana getiren unsurları yaşatıp kuvvetlendirmek...*” olarak ortaya koymuştur.¹¹ Türkiye’de milliyetçi muhafazakâr çevrede konumlandırılan Aydınlar Ocağı’nda, 1970’lerin ortalarına kadar Türkçülük vurgusu daha ön plandayken, sonraları İslam’la yakınlaşma başlamıştır.¹²

Milliyetçi muhafazakâr aydınların oluşturduğu Aydınlar Ocağı’nın ilk siyasi ilişkisi 15 kişiden oluşan bir heyetle 15 Temmuz 1971 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ı ziyaret etmek olmuştur.¹³ Bu ziyarette Sunay’a 12 Mart Muhtırası’nın hedefine ulaşması ve bir daha 12 Mart bunalımına girilmemesi adına neler yapılması gerektiğine ilişkin ilgi çekici teklifleri içeren geniş kapsamlı bir rapor da sunulmuştur. Söz konusu raporda, ayrıca 12 Mart’a niçin geldiği, bunun sorumlularının kimler olduğuna ilişkin tespitler de bulunmaktadır. Bu bakımdan Aydın Ocağı özelinde milliyetçi muhafazakâr aydınların 12 Mart karşısındaki tutumlarını ortaya koymak, bu makalenin temel amacıdır.

1. Türkiye’yi 12 Mart Muhtırası’na Götüren Gelişmeler

1961 Anayasası Türkiye’nin en özgürlükçü ve yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına olanak sağlayan bir anayasasıdır.¹⁴ Bu anlamda söz konusu anayasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte 1960’tan önce sıkı denetim altında bulunan işçiler ve radikal aydınlar gibi gruplar, mevcut yapıya karşı siyasi mücadele içerisine girmeye kalkışacaklardır.¹⁵ 1961 Anayasası’nın beraberinde getirdiği özgürlük ortamında ilk ortaya çıkan akım ya da grupların solcular olduğu görülmektedir.¹⁶

Türkiye’nin bu dönemdeki siyasi yaşamında etkin roller oynayacak olan solcu akımlar iki ana eksen etrafında gelişmiştir. Bunlardan birincisi 20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına giren *Yön Dergisi* etrafında birleşen aydınların oluşturduğu eksendir. *Yöncüler* olarak tabir edilen bu sol aydınlar, Marksizmi reddedip sosyalizmi savunmaktadırlar. Dayandıkları kitle ise Atatürkçü aydınlar ve öğrencilerdir. Birinci ekseni oluşturanların temel hedefi, “*Türkiye’yi bir an önce tam bağımsızlığa kavuşturmak, sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınmayı sağlamaktı. Stratejisi, partiler düzeni dışında bir takım güçleri harekete*

11 Özcan, a.g.m., s. 117.

12 Erhan Akarçay, *Bir Muhafazakarlaşırma Projesi Olarak Türk-İslam Sentezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2008, s. 125.

13 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009; Özcan, a.g.m., s. 120.

14 Dursun, a.g.e., s. 28; Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: İrvın C. Schunk ve E. Ahmet Tonak, Baskı: 6, *Belge Yayınları*, İstanbul, 2013, s. 226.

15 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Baskı:4, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 235.

16 Eroğul, a.g.m., s. 226.

geçirip, Türkiye'de ilerici bir diktatörlük kurmaktı". Sözü edilen bir takım güçler ise ilerici subaylardır. Sivil aydın grup ilerici subaylarla birlikte hareket ederek mevcut düzenin değişmesi için demokratik olmayan süreçlere başvurulmasının en iyi yöntem olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷ Parlamento dışı muhalefet olarak kendilerini adlandıran Yön ve onun devamı niteliğindeki *Devrim Dergisi*'nin etrafında toplanan Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Cemal Reşit Eyüboğlu gibi aydınlar, subayların ve gençlerin desteği ile bir sol darbeyi gerçekleştirmeyi planlamışlardır. Söz konusu darbe ile hedeflenen, "sosyalist nitelikli bir yönetime el koymak girişiminden ziyade temelde Kemalist devrimlerin ihyası ve emperyalist sömürüden kopuş amacıyla, daha çok Baas tipinde ve Milli Demokratik Devrimci bir iktidar kurmaktı".¹⁸

Şubat 1961'de bir grup sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP)¹⁹ de sol akımların ikinci ana eksenini oluşturmuştur. Mehmet Ali Aybar'ın kurduğu bu parti, ideoloji olarak Marksizmi ve kendisine dayanak olarak da işçi sınıfını seçme yoluna gitmiştir. Siyasi ve meşru yoldan mücadele ederek iktidara gelip "Türkiye'de tam bağımsızlıkçı, demokratik bir sosyalizm" kurmayı kendisine temel ilke edinen Aybar ve partisi, milli bakiye sistemi sayesinde 1965 genel seçimlerinde parlamentoya girmeyi başarmıştır. Fakat 1969 genel seçimleri öncesi milli bakiye sisteminin kaldırılmasıyla TİP, parlamentoya sadece iki milletvekili sokabilmiş, bu da demokratik ve meşru yollardan iktidara gelebilme umudunun kaybolmasına yol açmıştır.²⁰

12 Mart Muhtırası sürecine büyük katkı sunan önemli bir hareket ise 1961 Anayasası ile etkinlikleri ve talepleri artmaya başlayan işçi ve memur sendikalarıdır. İşçiler, anayasanın sağladığı sendikal hakları kullanıp daha çok mali haklar talep etmeye ve aynı zamanda ülke yönetiminde söz sahibi olmaya girişmişlerdir. 1960'lı yıllarda sendikalar, yasak olmasına rağmen siyasi partilerle ilişki kurarak haklarını alabilmek adına hükümetler üzerinde siyasal bir baskı oluşturmuşlardır. Öte yandan da bazı sendikalar, üyelerinin haklarını savunmaktan daha çok işçi sınıfının olası iktidarını kurmak için mücadele vermişlerdir.²¹ Bu anlamda hükümet yanlısı Türk-İş Sendikası'ndan ayrılan bir grup işçi 1967 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurarak TİP'i desteklemeye başlamıştır. Ekonomik taleplerin ancak siyasal eylemlerle kazanılabileceğini savunan DİSK,²² parlamento dışı muhalefete, sol hareketlere ve eylemlere verdiği destekle siyasette etkin rol oynamıştır. DİSK

17 Dursun, a.g.e., s. 29.

18 Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 193.

19 Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih (1960-1980)", Sina Akşin (yay.yön.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 255.

20 Dursun, a.g.e., s. 30; Eroğul, a.g.m., s. 228.

21 Şükrü Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, Baskı: 4, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 228; Dursun, a.g.e., s. 27.

22 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 170-171.

gibi Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) da aynı şekilde hareket etmiştir.²³ Bir sol çizgide olan DİSK'e ve DİSK'in faaliyetlerine karşı 15-16 Haziran 1970 olaylarından sonra Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tarafından 23 Haziran 1970 günü MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurulmuştur. Sermaye ile yakın ilişkisi bulunan bu işçi konfederasyonu sol sendikalara karşı mücadele etmek amaçlı kurulmuştur.²⁴ MHP'nin yanında Adalet Partisi (AP) Hükümeti de üyesi ve etkinliği artan sol sendikalara karşı tedbirler alma yoluna gitmiştir.

AP Hükümeti, eylemlerinden ve büyümesinden rahatsız olduğu DİSK'i engellemek için harekete geçmiştir. 1970'lerin başında üye sayısı 800 bine ulaşmış olan ve solla birlikte hareket eden DİSK'in büyümesinin önüne geçmek için 14 Haziran 1970 tarihinde bir yasa çıkartmıştır. Buna göre DİSK'in ülke genelinde örgütlenmesi bir takım zor şartlara bağlanmıştır.²⁵ Bu durum, DİSK yönetimini ve işçilerini sokağa dökmüştür. DİSK'in yasayı protesto amaçlı düzenlemiş olduğu 15-16 Haziran 1970 eylemleri İstanbul-Marmara bölgesinde büyük karışıklığa neden olmuş ve AP Hükümeti bu olayları ancak askeri güç kullanarak bastırabilmiştir.²⁶ Bu olaylara sol yapılanmaların destek vermesi, sol ayaklanmanın provası olarak değerlendirilmiştir.²⁷

Sendikal faaliyetlerin siyasi alana kayarak etkinlik gösterdiği 1960'lı yıllarda üniversitelerde gençlik hareketlerinin yükselmeye başlaması ve anarşist eylemlerin meydana gelmesi Türkiye'yi 12 Mart Muhtırası'na götüren gelişmelerden bir başkasını oluşturmaktadır. Devletin koruması ve gözetimi altında kurulmuş olan ve faaliyet gösteren Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) dışında sosyalist, sol eğilimli üniversite öğrencileri tarafından 1965'te Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kurulmuştur. Büyük çoğunluğu TİP taraftarı olan bu gençlerin kurduğu FKF, 1967 yılından itibaren Milli Demokratik Devrimi (MDD) savunan gençler tarafından ele geçirilmiştir.²⁸ Mart 1968'de FKF'nin başkanlığına Doğu Perinçek'in seçilmesi de örgüte "TİP'in yasalıcılığını ret eden" görüşün hâkim olmasını sağlamıştır.²⁹ Sol eğilimli üniversite gençlik örgütleri içerisinde bütün bu gelişmeler yaşanırken dünyada ortaya çıkan 1968 öğrenci olayları Türkiye'deki bu öğrenci örgütlerini de etkilemiştir.³⁰ Üniversite işgalleri ve boykotları ile kendisini belli eden öğrenci hareketleri,³¹ ilk başlarda yetersiz eğitim sistemine tepki olarak gelişmiş ve özellikle CHP tarafından da hoşgörü ile karşılanmıştır.

23 Dursun, *a.g.e.*, s. 27.

24 *A.g.e.*, ss. 197-198.

25 *A.g.e.*, ss. 191-192; "Disk bu sabah direnişe geçiyor", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1970, s. 1, 7.

26 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 174; "70 bin işçi direnişe geçti", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1970, s. 1, 7; "İstanbul ve İzmit'te Sıkıyönetim", *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1970, s. 1, 7.

27 Dursun, *a.g.e.*, 28.

28 Çavdar, *a.g.e.*, ss. 182-183.

29 Eroğul, *a.g.m.*, s. 232.

30 Özdemir, *a.g.m.*, s. 260.

31 Çavdar, *a.g.e.*, s. 185.

Fakat 1968'den itibaren öğrenciler tarafından başlatılan bu eylemler, zaman içerisinde üniversite ve eğitim alanı dışında Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkınma modeli gibi mücadele alanlarına girecektir.³² Sol öğrenci örgütlerinin başlattığı masum görünen boykot ve işgaller karşısında sağ görüşlü öğrencilerin de karşı harekete geçmesiyle bir sağ sol çatışması başlamıştır. Haziran ayına rastlayan bu çatışmalar, Türkiye'nin gündemine oturmıştır.³³

Öte yandan 1968 yılının temmuz ayına gelindiğinde öğrenci hareketleri üniversitenin dışına taşarak devam etmiştir. Buanlamda TİP'e ve FKF'ye bağlı olan sol eğilimli gençler, İstanbul'a gelen ABD'nin 6. Filosu'nu protesto etmişlerdir. Protesto gösterisinin başını çeken Deniz Gezmiş ve arkadaşları, bu ziyareti ve Kuzey Atlantik Paktı'nı (NATO) kınamışlardır. Anti-emperyalizm içerikli olan bu protestolar sırasında Vedat Demircioğlu ve Atalay Savaş'ın öldürülmesi sol örgütlerin içindeki gerginliği daha da arttırmıştır.³⁴ Sol örgütlerin eylemlerinin artması 1968 yılında sağ görüşlü oluşumların da karşı saldırıya geçmesini durumunu ortaya çıkartmıştır.³⁵ İlk etapta 1965 yılında milliyetçi gençlerden oluşan Türkiye Komünizme Mücadele Dernekleri kurulmuştur. Daha sonra Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Genel Başkanı Alparslan Türkeş, üniversitelerde "komünist kışkırtmacılara karşı imanlı bir milliyetçi gençlik cephesinin yükseldiği"ni belirterek Ülkü Ocakları isimli bir teşkilat kurmuştur. Sol eğilimli FKF'ye karşı gayri resmi eyleme geçen Ülkü Ocakları'nın ardından 1968 yılının yaz aylarında Komando Kampları kurulmaya başlanmıştır. Burada silahlı eğitim alan milliyetçi gençler, sokaklarda ve üniversitelerde yükselmeye başlayan sol gençlik hareketi karşısına militan olarak çıkartılmıştır. Kurulduğu andan itibaren faaliyetleri ile öldürme ve yaralama olaylarına karışmışlardır.³⁶ 1968 yılında sol örgütlerin etkinliğinin artması ile birlikte AP Hükümeti de sola karşı sert bir mücadele içerisine girmiştir. Hükümet, sola karşı örgütlenen komandalara yeşil ışık yakarak da bu mücadelesini ilerletmiştir. Cem Eroğul'un ifadesine göre, "Demirel'in sağ kesimdeki yasadışılığı görmezden gelişi, Çok Partili Düzeni'nin hızlı çürüyüşünde en büyük etken olmuş, belli bir alanda gelişmesi hoş görülen yasadışılık, giderek tüm sistemi saran bir kanser haline gelmiştir".³⁷

Sokaklara taşan şiddetin ve bunalımın 1969 genel seçimlerinden sonra daha da yükseldiği görülmektedir. 1969 genel seçimleri öncesinde AP Hükümeti milli bakiye sistemi sayesinde 1965 genel seçimlerinde 15 milletvekili çıkartmış olan TİP'in güçlenmesine karşı önlem anlamaya çalışmıştır. Seçimler öncesinde AP, milli bakiye sistemine son vermiştir. 1969 seçimleri sonucunda ise TİP sadece 2 milletvekili çıkartabilmiştir. Böylece TİP'e fikirlerini uygulatabileceği

32 Özdemir, *a.g.m.*, s. 260.

33 Hikmet Çetinkaya, *68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokakla*, Basım:6, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss. 45-48.

34 Aydın ve Taşkın, *a.g.e.*, s. 163.

35 Eroğul, *a.g.m.*, s. 233.

36 Aydın ve Taşkın, *a.g.e.*, ss. 158-159.

37 Eroğul, *a.g.m.*, s. 234.

parlamento kapatılınca sol, TİP'i desteklemeye devam edenler ile MDD'yi destekleyenler arasında ikiye bölünmüştür. Bir takım solcular, artık iktidara ulaşmanın yolunun sola sempati duyan subayların gerçekleştireceği bir hükümet darbesi ile olabileceği ümidi içerisine girmişlerdir.³⁸ Bu nedenlerden ötürü 12 Mart Muhtırası'na giden sürecin 1969 genel seçim sonuçlarıyla başladığı ifade edilebilir. Öteden beri solun içinde parlamento yoluyla iktidara gelmeyi küçümseyip darbeyi savunanlar, kendilerinin ne kadar haklı olduğunu ifade etmeye başlamışlardır. Artık o saatten sonra darbeyi savunan solcuların elinde haklı olduklarını gösteren önemli bir argüman ortaya çıkmıştır. O argüman ise 1969 genel seçimleriyle TİP'in yanında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) de oylarının azalmış olmasıdır. Artık düzeni değiştirmek için parlamentoya olan güven sarsılmıştır. Tek çözüm onlar için demokrasi dışı yöntemlerin denenmesidir.³⁹ Bu anlamda FKF'nin içerisine; TİP'in dışına kaymış, parlamento dışı muhalefeti destekleyen kişiler hâkim olmaya başlamıştır. 1969 yılında yapılan kongrede ise Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) olarak isim değiştiren FKF, amaçlarına ulaşmak için bundan sonra kendi içinde iki adet silahlı örgüt kurarak devrimci mücadeleyi yürütmeye başlamıştır. Bu örgütler Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu (THKO) ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) idi.⁴⁰ Bu örgütlerle birlikte öğrenci, gençlik hareketleri devrim için silahlı mücadeleyi savunan Marksist-Leninist grupların denetimine geçmiştir.⁴¹ Görülen o ki 1969 seçimlerinin sonuçları ülkede sol içerisinde var olan parlamento dışı muhalefeti güçlendirmiştir. Bununla birlikte siyasi, toplumsal ve ekonomik kriz yükselerek devam etmiştir.

Sol örgütlerin parlamento dışı eylemlerinde 1969 seçimleri hemen öncesinde büyük patlama yaşanmıştı. ABD'nin Ankara Büyük Elçisi Kommer, rektörün davetiyle ODTÜ'yü ziyarete gelmişti. Ziyaret sırasında sol görüşlü öğrenciler tarafından ABD'yi protesto amaçlı Büyükelçi'nin arabası yakılmıştır.⁴² Bunun dışında meydana gelen diğer bir şiddet olayı ise Taksim'de sağ ve sol görüşlü öğrencilerin çatışması şeklinde meydana gelmiş ve çok sayıda öğrenci yaralanmıştır.⁴³ 1969 seçimlerinden sonra da kan dökülmesinin olağan hale geldiği günlerde⁴⁴ silahlı mücadeleye başvurmuş olan Deniz Gezmiş'in liderliğindeki THKO örgütü, Filistin'e giderek Filistin Kurtuluş Örgütü'ne ait kamplarda gerilla eğitimi görmeye başlamışlardır.⁴⁵ 1971 yılının başlarından itibaren ise anarşi olaylarının rengi değişmeye başlamıştır. THKO örgütü kendisine maddi destek bulmak amaçlı ilk banka soygunlarına başlamıştır. 1971 yılının Ocak ayında İş Bankası'nın Ankara Emek şubesi soyulmuştur.⁴⁶

38 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, ss. 173-174; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, ss. 255-256.

39 Dursun, *a.g.e.*, s. 37.

40 Aydın ve Taşkın, *a.g.e.*, s. 161.

41 Özdemir, *a.g.m.*, s. 260.

42 "Amerika B. Elçisi'nin arabası yakıldı", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1969, s. 1, 7.

43 "Taksim'de arbede: 2 ölü, 114 yaralı", *Milliyet*, 17 Şubat 1969, s. 1, 7.

44 Eroğul, *a.g.m.*, s. 236.

45 Aydın ve Taşkın, *a.g.e.*, s. 187.

46 "İş Bankası'nın dün açılan Emek şubesi soyuldu", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1971, s. 1, 7.

Öteden beri var olan ekonomik sorunlar kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. AP Hükümeti'nin aldığı tüm tedbirlere rağmen pahalılığı engelleyememesi ve petrol krizinin de etkisini göstermesi büyük halk yığınlarının artan şikâyetine neden olmaya başlamıştır.⁴⁷ 1971 yılının Şubat ayında ise öğrenciler ile polisler arasındaki çatışmaların durdurulamaması nedeniyle İstanbul ve Hacettepe Üniversiteleri kapatılmıştır.⁴⁸ Yine Şubat ayında Ankara Balgat'taki Amerikan üssü basılarak bir Amerikan çavuşu kaçırılmış ve daha sonra da örgüt üyeleri tarafından serbest bırakılmıştır.⁴⁹ 12 Mart 1971 Muhtırası öncesi THKO'nun yaptığı diğer bir önemli eylem ise Gölbaşı'ndaki ABD radar üssünde görevli dört Amerikan askerinin kaçırılarak 400 bin lira fidye istenmesidir. Varlığını kamuoyuna yayınladıkları bir bildiriyle açıklayan örgüt ayrıca gözaltındaki tüm devrimci arkadaşlarının salıverilmesini istemiştir.⁵⁰ 1970 yılının başlarından itibaren olaylarının bu şekilde artık boyut değiştirmesi ile birlikte konu Milli Güvenlik Kurullarının sürekli gündemlerine gelmeye başlamış ve bir askeri müdahalede beklentisi doğmaya başlamıştır.⁵¹

Artan şiddet olayları karşısında bir askeri müdahale beklentisinin yükseldiği bu süreçte Başbakan Süleyman Demirel, devamlı olarak aşırı liberal ve gevşek bir anayasa olarak nitelendirdiği 1961 Anayasası'ndan şikâyet ederek ülkenin bu anayasa ile yönetmenin imkânsız olduğunu dile getirmiştir.⁵² Ana muhalefet partisi CHP ise meselenin anayasadan değil, anayasayı uygulamaya yanaşmayan iktidar partisinden kaynaklandığını ve iktidarın değişmesi halinde meselenin ortadan kalkacağı düşüncesini 12 Mart sürecinde sık sık ifade etmiştir.⁵³ Partiler arasındaki bu karşılıklı suçlamalar, ekonomik ve toplumsal sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Nihayetinde bütün bu yaşananlar, 12 Mart Muhtırası'nın verilmesini sağlamıştır.

2. 12 Mart Muhtırası ve Sonrası Gelişmeler

Bunalımın bir türlü sona erdirilememesi üzerine Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, yönetime doğrudan müdahale etmek yerine emir komuta zinciri altında ağırlığını koymayı tercih etmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzalarının bulunduğu 12 Mart Muhtırası Cumhurbaşkanı, Senato ve Meclis Başkanlarına verilmiş ve ardından da 13.00'da radyoda okunmuştur. Üç maddeden oluşan Muhtıra'nın birinci maddesinde ülkenin içinde bulunduğu durum şöyle tarif edilmiştir: "*Parlamento ve hükümet, süregelen tutumu, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın ön gördüğü*

47 Çavdar, a.g.e., ss. 162-163.

48 "Hacettepe ve İstanbul Üniversiteleri Kapatıldı", *Milliyet*, 19 Şubat 1971, s. 1, 9.

49 "Türk polisi olayı tesadüfen öğrendi", *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1971, s. 1.

50 "400 bin dolar fidye isteniyor", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1971, s. 1, 7.

51 Dursun, a.g.e., s. 42.

52 Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s. 175.

53 Dursun, a.g.e., s. 17.

reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür". Birinci maddede sözü edilen sorunun çözümü için de Muhtıra'yı verenler şu çözümü öne sürmüşlerdir: "Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir". Son maddesinde ise isteklerinin gerçekleşmemesi durumunda yönetime doğrudan doğruya el koyacaklarını ifade etmişlerdir.⁵⁴

Muhtıra'nın okunmasından hemen sonra Başbakan Süleyman Demirel, görevinden istifa etmiştir. Demirel istifa ederken "...muhtıra ile Anayasa ve Hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir"⁵⁵ şeklinde tepkisini ortaya koymuştur. Demirel'in istifası üzerine basın, liderlerin bu istifa karşısında ne düşündüklerini merak ediyordu. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, istifa hakkında "Bütün dikkatim demokratik rejimin normal işlemesi üzerinedir. Bunu temenni ediyorum. Demokratik bir istifa var, demokratik mekanizma normal işliyor"⁵⁶ şeklinde olumlu bir değerlendirmede bulunmuştur. Fakat İnönü, 15 Mart'ta yaptığı konuşmada 12 Mart Muhtırası karşısında tam tersi bir vaziyet almış ve "Parlamento böyle bir baskı altında kaldıktan sonra artık görevini yapacak halde değildir. İcranın emri altında bulunan kumandanların taktir edeceği veya tenkit edeceği ölçüye göre hükümetler kalacak veya kalmayacak, böyle bir düzen demokratik düzen değildir" demiştir. Ardında da İnönü derhal geçici bir hükümetin kurulmasını ve seçime gidilmesini istemiştir.⁵⁷ İnönü ilk başta Muhtıra'dan yana tavır alırken bir gün geçtikten sonra demokratik düzenden yana tavır almıştır. CHP'li Nihat Erim'in 19 Mart'ta Başbakan yapılması üzerine ise İnönü, bu sefer tam tersi, 12 Mart'ı ve Erim'in hükümetini destekleme kararı alacaktır.⁵⁸

Başbakan Demirel'in istifasından sonra Muhtıra'nın ikinci maddesinde de belirtildiği üzere, sıra Anayasa'nın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alıp uygulayacak bir partiler üstü hükümet kurmaya gelmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, bu iş için partisinden istifa etmesi koşuluyla CHP'li Nihat Erim'i seçmiştir.⁵⁹ Erim ise derhal CHP'den istifa etmiştir.⁶⁰ Yani Erim, kendisine gelen Başbakanlık teklifini kabul etmiştir. Erim'in Başbakan olmasıyla birlikte İnönü, Erim Hükümeti'ne destek vereceğini ve hatta bakan vereceğini de açıklamıştır.⁶¹

54 "Ordu İdareye Elkoyacak", *Tercüman*, 13 Mart 1971, s. 1.

55 "Hükümet İstifa Etti", *Dünya*, 13 Mart 1971, s. 1.

56 "Liderler ne dediler", *Tercüman*, 13 Mart 1971, s. 1, 7.

57 "İnönü derhal seçim istedi", *Hürriyet*, 16 Mart 1971, s. 1, 7.

58 Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 132.

59 Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Tarafından Nihat Erim'e Gönderilen 19.01.1971 tarih ve bila Sayılı Yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1].

60 Nihat Erim Tarafından CHP Genel Başkanlığına Gönderilen 19.03.1971 Tarihli Dilekçe [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-2].

61 Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 964.

Nihat Erim, 19 Mart 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından partiler üstü hükümet kurmakla görevlendirilmiştir.⁶² Birçok alanda bilgi birikimine sahip ve tecrübeli birisinin Başbakan olarak atanması⁶³ pek çok farklı kesim tarafından olumlu karşılanmıştır.⁶⁴ CHP içerisinde de Erim'i destekleyenler olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur.⁶⁵ Örneğin, başlangıçta 12 Mart'a karşı çıkmayan CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Erim'in Başbakan olarak atandığını duyunca hem 12 Mart'a hem de Erim ismine karşı çıkmıştır.⁶⁶

CHP'den istifa ettirilerek bağımsızlaştırılan Erim, hemen hükümet kurma çalışmalarına başlamıştır. Ancak Erim, bu çalışmalarında tam anlamıyla özgür hareket edememiştir.⁶⁷ Hükümetini kurarken ve kurduktan sonra genel olarak üçlü dengeyi, Cumhurbaşkanı, TBMM, parti yöneticileri ile silahlı kuvvetleri gözetmeye çalışmıştır. Öte yandan bu dengeyi gözetmediği zamanlar da olmuştur. Örneğin, hükümetinde görev vermek istediği Dünya Bankası'nda çalışan ve Milli İstihbarat Teşkilatı'ndan (MİT) hakkında "solcu" şeklinde olumsuz rapor gelen Atilla Karaosmanoğlu ismi konusunda Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve askeri kanat karşısında ısrarcı olmuştur.⁶⁸ Erim, bir zamanlar Sosyalist Kültür Derneği kurucuları arasında yer alan Karaosmanoğlu ismini Cumhurbaşkanı Sunay'a teklif etmeden önce onun Marksist, Leninist yahut Maoçu olup olmadığını anlamak için onunla önce özel görüşme yapmıştır. Erim bu görüşmenin sonunda onun solcu olmakla birlikte Marksist, Leninist yahut Maoçu olmadığını anlamıştır. Bir kişinin solcu olması ona hükümette görev verilmesine Erim için engel teşkil etmiyordu. Netice itibarıyla Erim'in ısrarları üzerine sol eğilimli bir isim Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmiştir.⁶⁹ Aşağıda da görüleceği üzere, solcu isimlerin hükümette yer verilmesi nedeniyle 12 Mart'ın hedefine ulaşamayacağını düşünen milliyetçi muhafazakâr aydınlar, Cumhurbaşkanı Sunay'a bu konudaki endişelerini bildireceklerdir.

Başbakan Erim, kurduğu teknokrat hükümetini kamuoyuna açıklamadan önce basına verdiği bir demecinde bu hükümetten "beyin takımı" olarak bahsetmiştir.⁷⁰ Erim, 25 kişiden oluşan beyin takımını 26 Mart 1971 tarihinde Sunay'ın onayından sonra kamuoyuna açıklamıştır.⁷¹ Açıklanan

62 "Başbakan Nihat Erim", *Akşam*, 20 Mart 1971, s. 1, 7.

63 Nihat Erim'in özgeçmişi için Bkz. *Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi*, Yer No: 5-6/24; Fihrist No: 7963-4.

64 Çetin Altan, "Nihat Erim", *Akşam*, 20 Mart 1971, s. 2; İlhami Soysal, "Olmayacak duanın amini", *Akşam*, 20 Mart 1971, s. 7; "Demirel: Erim'e başarılar dilerim", *Akşam*, 20 Mart 1971, s. 1, 7; "Demirsoy: Hükümet en büyük desteği işçiden görecektir", *Akşam*, 21 Mart 1971, s. 1, 7; "Parti liderleri ne dedi", *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7; "Dar Boğaz", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1971, s. 1, 7.

65 "Parti liderleri ne dedi", *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7.

66 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 132.

67 A.g.e., ss. 189-190.

68 Erim, *Günlükler*, ss. 964-965.

69 Erim, *12 Mart Anıları*, ss. 195-196.

70 "Yanımda beyin takımı yer alacak", *Akşam*, 24 Mart 1971, s. 1, 7.

71 Başbakanlık, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Mükremin Kocataşkın (Yay. Haz.), Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998, ss. 293,295; "Kabine resmen açıklandı", *Dünya*, 27 Mart 1971, s. 1, 7.

listeye göre kabinede AP'den 5, Milli Güven Partisi'nden (MGP) 1, CHP'den 3 ve tabi senatörlerden 1 olmak üzere toplam 11 bakan parlamento içinden, 14 bakan da kabine dışından, teknisyenlerden seçilmiştir.⁷²

Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek üzere kurulan Erim'in teknokrat hükümetinin programı 2 Nisan 1971 tarihinde Millet Meclisi'ne sunulmuştur.⁷³ 7 Nisan 1971 tarihinde yapılan güven oylamasına 370 milletvekili katılmış olup bunlardan 321'i kabul, 46'sı ret, 3'ü çekimser oy kullanmıştır. Böylece Erim, güvenoyu almayı başarmıştır.⁷⁴ İstanbul Bağımsız Milletvekili TİP Eski Genel Başkanı güven oylaması öncesinde programı eleştirmesine rağmen oylamada evet oyu vermiştir. Osman Bölükbaşı çekimser oy kullanırken; Ecevit oylamaya gelmemiştir. Grup kararına rağmen de 6 AP'li ret oyu kullanmışlardır.⁷⁵ Erim'in günlüğünde kaydettiklerine göre 1961'den o tarihe kadar hiçbir hükümet bu kadar çok sayıda güvenoyu almamıştır.⁷⁶ Anlaşılacağı üzere, Meclis'in çok büyük çoğunluğu Erim Hükümeti'ne, dolayısıyla 12 Mart rejimine destek vermişlerdir. Bu süreçte CHP içerisinde partinin eski genel sekreteri Bülent Ecevit ve hizbinin 12 Mart'a karşı çıkışları ise dikkatlerden kaçmamaktadır.

Böylece parlamentonun desteğini alarak kurulan Birinci Nihat Erim Hükümeti'nin reformcu kanadında yer alan Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Attila Karaosmanoğlu, göreve gelmesinden kısa bir süre sonra ülkenin ekonomik durumunu değerlendiren bir basın toplantısı yapmaya karar vermiştir. Basın toplantısı öncesinde yaptığı çalışmalar sonucunda Karaosmanoğlu, Türkiye'nin "*son on senede büyüdüğü hızla, OECD'nin zengin ülkeleri de aynı devrede gerçekleştirdikleri büyüme hızı ile büyümeye devam ederse, onların kişi başına gelir ortalamasını*" 2359 yılda yakalayabileceğini saptamıştır.⁷⁷ Çıkan bu sonucu Karaosmanoğlu, 14 Nisan 1971 tarihinde yaptığı basın toplantısıyla açıklamıştır. Başbakan Yardımcısı, bunun yanı sıra AP'nin geçmişteki ekonomik politikalarını şiddetle eleştirmiştir.⁷⁸ Basın toplantısında ekonomik anlamda kara bir tablonun çizilmesi siyasi çevrelerde ve özellikle de eski iktidar partisi AP tarafında hayret ve üzüntü ile karşılanmıştır.⁷⁹ AP Genel Başkanlığı 18 Nisan'da yaptığı basın açıklamasında kendilerine karşı yapılan suçlamalara, eleştirilere ve özellikle de "*2359 yıl*" ifadesine ağır bir dille cevap vermiştir. Yapılan açıklamada "*2359 sene sonrasını işaret etmek kaf dağının arkasını göstermekten başka bir şey değildir*" denilmiştir. 16 sayfalık açıklamanın tamamı AP iktidarları döneminin ekonomik

72 "Yeni kabine işbaşı yaptı", *Hürriyet*, 27 Mart 1971, s. 1, 7.

73 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*(MMTD), Dönem:3, Cilt:12, Toplantı:2, Bölüm:80, ss. 392-395.

74 MMTD, D.3, C.12, T.2, B.82, s. 463.

75 "Erim hükümeti güvenoyu aldı", *Akşam*, 8 Nisan 1971, s. 1, 7.

76 Erim, *Günlükler*, s. 968.

77 Attila Karaosmanoğlu, *İzmir Karşıyakada'dan dünya'ya*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 261.

78 "Karaosmanoğlu ekonomimizin feci durumunu anlattı", *Hürriyet*, 15 Nisan 1971, s. 1, 9; "Asla taviz verilmeyecek", *Akşam*, 15 Nisan 1971, s. 1, 7.

79 "Huzurun yolu bu değildir", *Son Havadis*, 16 Nisan 1971, s. 1, 7.

politikalarını savunma şeklindedir.⁸⁰ Karaosmanoğlu ise AP'nin kendisine karşı tepkisi karşısında "Cevap vermeye lüzum yok. Çalışmalarımız ve getireceğimiz reformlarla gerekli cevabı vermiş olacağız" demiştir.⁸¹

Karaosmanoğlu'nun "2359 yıl" açıklamasına AP yanlısı basın ve gazetecilerden de sert tepkiler gelmiştir.⁸² Dünya Gazetesi'nden Bedii Faik, makalesinin bir bölümünde kendisinden beklenenin kara tablolar çizmek yerine, "kendilerine yakıştırılan kerametlere uygun parlak resimler" çizmek olduğunu kaydetmiştir.⁸³ Görülen o ki reform hükümeti olarak kurulan ve kendisinden mucizeler beklenen Nihat Erim Hükümeti'nin içerisinde yer alan Karaosmanoğlu'nun çizdiği bu karamsar tablo özellikle AP içerisinde tepkilere neden olmuştur. Aşağıda da görüleceği üzere, tepkilere milliyetçi muhafazakâr bir grup olan Türk Aydınlar Ocağı da ortak olacaktır.

Muhtıra'nın ikinci maddesinde de belirtildiği üzere, "Mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını" uygulamak üzere kurulan Erim Hükümeti, reform paketini açıklamış olmasına rağmen tedhişçi eylemler durmamış, tam tersine artmıştır. Aşırı sola mensup şahıslar; adam kaçırma, banka soyma ve dinamik patlatma eylemlerine hız vermiştir.⁸⁴ Nihat Erim, bu eylemleri mevcut anayasa ve kanunlarla önlemenin mümkün olmadığını düşünerek önce sıkıyönetim ilan etmeyi, ardından da anayasada bir takım değişiklikler yapmaya karar vermiştir.⁸⁵ 26 Nisan 1971'de toplanan Bakanlar Kurulu, 11 il için bir ay süreyle sıkıyönetim uygulama kararı almıştır.⁸⁶ Sıkıyönetim kararı da Millet Meclisi'nde 2 ret oya karşın büyük oy çoğunluğu ile onaylanmıştır.⁸⁷ Görüldüğü üzere, yine büyük çoğunlukla Meclis, 12 Mart'a olan desteğini sürdürmektedir.

Erim, sıkıyönetimin ilanından önce 23 Nisan 1971 tarihinde yaptığı basın açıklamasında da ilk defa olarak anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Anayasa değişikliğine ihtiyaç duyulmasının nedenini ise Erim, reform paketlerinin açıklanmış olmasına rağmen anarşist eylemlerinin durmamasına bağlamıştır. Erim'e göre, anarşistlerin amacı reform yaptırmak değil, devletin parçalanmasını sağlamaktır. Devletin parçalanmaması için de kendileri anayasa değişikliği yaparak hükümeti daha geniş yetkilerle güçlendirmeyi ve böylece anarşiye karşı daha iyi mücadele etmeyi planlamaktadır.⁸⁸ Oysa 19 Mart 1971'de hükümeti kurmakla görevlendirilen

80 "Rakamlar ciddi değil", *Akşam*, 18 Nisan 1972, s. 1, 7.

81 "Çalışmalarımız AP'ye gerekli cevabı verecek", *Akşam*, 19 Nisan 1971, s. 1.

82 Geniş bilgi için Bkz. "Karaosmanoğlu'nun Basın Toplantısı", *Dünya*, 16 Nisan 1971, s. 1; "İki Tutum", *Dünya*, 18 Nisan 1971, s. 1; "Bir Ölçsüzlük Örneği", *Son Havadis*, 16 Nisan 1971, s. 1.

83 Bedii Faik, "Karaman", *Dünya*, 16 Nisan 1971, s. 1.

84 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 360; Erim, *Günlükler*, s. 968.

85 Erim, *Günlükler*, s. 968.

86 BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).

87 "11 İlde sıkıyönetim ilan edildi", *Tercüman*, 27 Nisan 1971, s. 1, 7.

88 "Başbakan radyo ve televizyonda konuştu", *Akşam*, 23 Nisan 1971, s. 1, 7.

Erim, yaptığı ilk basın toplantısında gazetecilerin kendisine sorduğu, “Anayasayı değiştirecek misiniz?” sorusuna kendisinin anayasayı değiştirmek için değil, uygulamak için geldiğini söylemişti. Aynı zamanda asayışı sağlayıp anayasanın ön gördüğü reformları gerçekleştirmek için çalışacağını ifade etmişti.⁸⁹ Anarşi olaylarının artması Erim’i bu fikrinden vazgeçirmiştir. Bu kapsamda 1 Mayıs 1971 tarihinde basına verdiği demecinde 1961 Anayasası’nın Türkiye için bir “lüks” olduğunu, tadil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁰

Sıkıyönetim uygulamaları asayiş olaylarının daha da artmasına neden olmuştur. 17 Mayıs 1971 tarihinde İsrail’in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom THKP-C örgütü tarafından kaçırılmıştır.⁹¹ Elrom’un kaçırılması üzerine Nihat Erim Hükümeti aşırı sola karşı en ağır karşılığı vermiştir. Ne yazık ki Hükümet, olayların denetimini orduya ve istihbarata kaptırmıştır. Bunun sonucunda yüzlerce sol eğilimli aydınlar, sendikacılar, öğrenciler, yazarlar ve genç akademisyenler tutuklanmıştır. Amaç bunların siyasi iradesini kırarak bunları siyasetten uzaklaştırmaktır.⁹² Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri, arkadaşlarının tutuklanmalarının haksız olduğunu belirten bir mektubu Başbakan’a ulaştırarak arkadaşlarının salıverilmesini istemişlerdir. Erim ise uygulamada ve takdirde yanlışlar olmuşsa bunun derhal düzeltileceğini ifade etmiştir.⁹³ Ayrıca bazı gazetecilerden de bu sol tutuklamalara karşı tepkiler yükselmiştir. Hükümet, Abdi İpekçi ve Altan Öymen gibi gazeteciler tarafından uyarılmıştır.⁹⁴ Sağ eğilimli gazetelerin yazılarına bakılacak olunursa genel olarak hükümetin bu hareketini desteklemişlerdir.⁹⁵ Anlaşıldığı üzere, basın ve bazı kesimler sol eğilimli aydınların tutuklanması karşısında ikiye bölünmüştür. Tutuklamalara başlanmadan önce Nihat Erim’in anayasanın değiştirileceğini ve anarşiye karşı sert tedbirlerin alınacağını açıklaması⁹⁶ üzerine de bazı gazeteler, 12 Mart Muhtırası’nın karşısında yer almaya başlamışlardı. Bu anlamda Akşam Gazetesi bu duruma örnek gösterilebilir. Akşam Gazetesi’nin 23 Nisan 1971 gününden sonraki 5 günlük sayılarına bakıldığında bu, apaçık görülmektedir.⁹⁷

89 “Nihat Erim Başbakan”, *Dünya*, 20 Mart 1971, s. 1, 7; Erim, *12 Mart Anıları*, s. 176.

90 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 219; “Başbakan: 1961 Anayasası bizim için bir lüktür”, *Dünya*, 2 Mayıs 1971, s. 1, 7.

91 “Başkonsolos kurşuna dizilecekmiş”, *Tercüman*, 18 Mayıs 1971, s. 1, 7; Aydın ve Taşkın, *a.g.e.*, s. 230.

92 Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, ss. 180-181.

93 “Erim’in SBF Öğretim Üyelerine Cevabı”, *Akşam*, 27 Mayıs 1971, s. 1, 7.

94 Altan Öymen, “Başbakan beni davet etse”, *Akşam*, 23 Mayıs 1971, s. 2; Abdi İpekçi, “Yazık”, *Milliyet*, 19 Mayıs 1971, s. 1, 9; Abdi İpekçi, “İnönü’nün yerinde bir uyarısı”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1971, s. 1.

95 “Vazgeçiniz!”, *Dünya*, 22 Mayıs 1971, s. 1; Bedii Faik, “İki Taraf!”, *Dünya*, 22 Mayıs 1971, s. 1; “Truva atının içindekiler”, *Son Havadis*, 20 Mayıs 1971, s. 1; “Sahte ilimleriyle geçip gittiler”, *Son Havadis*, 21 Mayıs 1971, s. 1.

96 “Asayışı sağlamak için Anayasa değiştirilecek”, *Tercüman*, 23 Nisan 1971, s. 1, 7.

97 Çetin Altan, “Erim’i yürekten uyarmak isteriz”, *Akşam*, 24 Nisan 1971, s. 2; İlhami Soysal, “Gelen gidene aratır”, *Akşam*, 24 Nisan 1971, s. 7; Çetin Altan, “Zavallı Türkiye”, *Akşam*, 25 Nisan 1971, s. 2; İlhami Soysal, “Kimden yana”, *Akşam*, 25 Nisan 1971, s. 7; Çetin Altan, “Ankara şimdiden harcanmış gözüyle bakıyor Erim’e”, *Akşam*, 26 Nisan 1971, s. 2; Çetin

Görülen o ki, ilk başta 12 Mart'ı destekleyen bazı kesimler, aradan birkaç ayın geçmesinden sonra 12 Mart'ın karşısında yer almaya başlamışlardır.

Yoğun çalışmalar sonucunda Erim Hükümeti, anayasa değişikliği tasarısını 4 Haziran 1971 tarihinde siyasi partilerin görüşüne sunmuştur. Erim, bu anlamda anayasa değişikliği için siyasi partilerden destek almak adına destek turuna çıkmıştır.⁹⁸ Siyasi partilere gönderilen değişiklik tasarısı ise basına da açıklanmıştır. Hükümetin sunduğu anayasa değişikliği tasarısına sağ partiler, AP, Demokratik Parti (DP), MGP, MHP, olumlu bakmışlardır.⁹⁹

Başbakan Erim'in teşvikleri ile kamuoyunda tartışmaya açılan anayasa değişiklikleri tasarısı sağ partilerden destek görürken CHP Genel Başkanı İsmet İnönü değişikliğin bazı noktalarına itiraz etmiştir. İnönü'nün itiraz ettiği hususlar, üniversite özerkliğinin kaldırılması, hükümete kanun gücünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi ve anayasanın 11. maddesi ile temel hak ve özgürlüklerin çok sınırlandırılmasıydı. Daha sonra Erim tarafından ikna edilen İnönü, itiraz ettiği hususlardan vazgeçerek Hükümet'in değişiklik paketini kabul etmiştir.¹⁰⁰ Öte yandan CHP içinde İnönü'ye karşı bir hizip halinde olan Ecevit'in görüşü, tasarının demokrasi ile bağdaşmayacağı yönündedir.¹⁰¹ Ecevit'in dışında anayasa değişikliklerine sınırlı da olsa muhalefetlik edenler Türk-İş, Mimarlar Odası, Türkiye Öğretmenler Sendikası ve bazı meslek örgütleridir.¹⁰² Görüldüğü gibi, anayasa değişikliği konusunda toplumda tam manasıyla bir uzlaşma söz konusu değildir.

Nihayet anayasa değişiklikleri 5 Eylül 1971 tarihinde toplanan Millet Meclisi'nde oylamaya katılan 374 milletvekilinden 372'nin kabul oyu vermesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Ret oyu veren iki milletvekili ise Mehmet Ali Aybar ve Celal Kargılı'dır.¹⁰³

Erim Hükümeti'nin kurulmasından sonra artarak devam eden asayiş olayları karşısında reformlar bir kenara itilerek anayasayı değiştirme çalışmalarına ve huzuru getirme faaliyetlerine önem verilmişti.¹⁰⁴ Bunun yanında Hükümet, zaman buldukça reform çalışmalarını da sürdürmüştür.

Yapılması düşünülen reformlar içerisinde Başbakan Nihat Erim, en çok önem verdiği reformlardan birisi milli eğitim reformudur. Çünkü Erim, siyasi yaşamı boyunca şu görüşü savunmuştur: "*Eğitim reformu tam anlamıyla*

Altan, "Bitmez tükenmez bir devrimci düşmanlığı", *Akşam*, 27 Nisan 1971, s. 2; Çetin Altan, "Sıkıyönetimler üstüne", *Akşam*, 28 Nisan 1971, s. 2; İlhami Soysal, "Kulak verin bu sese", *Akşam*, 28 Nisan 1971, s. 7.

98 "Başbakan İnönü ile 1,5 saat görüştü", *Akşam*, 5 Haziran 1971, s. 7.

99 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 364.

100 Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, Yedigün Yayınları, Ankara, 1973, s. 60; Erim, *12 Mart Anıları*, s. 269.

101 "Ecevit karşı", *Akşam*, 8 Haziran 1971, s. 1, 7.

102 Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 364-365.

103 MMTD:3, C.17, T.2, B.162, s. 872, 874.

104 Erim, *12 Mart Anıları*, s. 217-219.

başarılmadıkça, Türkiye'nin gerek kalkınması, gerekse kendi kendisi rahatça yönetmesi mümkün olmayacaktır".¹⁰⁵ Bu anlamda Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilk etapta bir takım komisyonların kurulduğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel tarafından 19 kişiden oluşan bir Atatürk İlkeleri Komisyonu kurulmuştur. Komisyon'un kurulma amacının Atatürk ilkelerinin bilimsel yönden saptanması ve gelecek kuşaklara gerektiği şekilde öğretilmesini sağlamak olarak ifade edilmiştir. Atatürk ve Atatürk ilkeleri konusunda o güne kadar geniş araştırmalar yapmış bilim adamlarından seçilerek kurulmuş olan Komisyon'un¹⁰⁶ kuruluş amacı hakkında Bakan Şinasi Orel, geniş bir basın demeci vermiştir. Ülkenin o gün içinde bulunduğu bunalımın nedenini Atatürklüğe gerektiği gibi sarılmamak olduğunu savunan Orel, 12 Mart Muhurması ile Atatürk çizgisine dönüşün sağlandığını belirtmiştir.¹⁰⁷

Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı; muhafazakâr milliyetçiler ve AP tarafından büyük bir tepkiyle karşılaşacak bir değişikliğe imza atmıştır. 1969 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmakta olan 1000 Temel Eser'in basımı durdurulmuştur.¹⁰⁸ Bundan iki gün önce de 1000 Temel Eser Kurulu, bakanlık tarafından lağvedilmiştir.¹⁰⁹ Lağvedilen kurul ise Nihat Sami Banarlı, Kenan Akyüz, Prof. Faruk Timurtaş, Prof. İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin, Sabahattin Zaim, Beylan Toğrul, Yılmaz Öztuna, Mümtaz Turhan ve Mehmet Kaplan gibi önemli isimlerden oluşmaktadır.¹¹⁰ Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığı'na 1000 Temel Eser hakkında bir rapor sunulmuştur. Bakanlık bu raporda yazılanları gerekçe göstererek 1000 Temel Eser dizisinin yayınlanmasını durdurmuştur. Rapora bakılacak olunursa söz konusu eser dizisinin yayınlanmasına son verilmesinin nedeni eserlerin, Atatürk İlkeleri'ne aykırı olduğu, anayasanın özüne ve sözüne ters düştüğü iddiasıdır.¹¹¹ Milli Eğitim Bakanlığı'nın aldığı bu karara ilk tepki eski Milli Eğitim Bakanlarından AP'li İlhami Ertem'den gelmiştir. Ertem, basına verdiği demeçte öncelikle kurumu suçlamıştır. 1000 Temel Eser'in milli birlik ve beraberliği sağlamlaştırmak için yayınlandığını, bu eserleri hazırlayan kişilerin milliyetçi ve Atatürklü olduklarını öne sürmüştür. 1969 yılından beri yayınlanmakta olan 1000 Temel Eser serisine halkın çok büyük ilgisinin

105 A.g.e., s. 202.

106 Atatürk İlkeleri Komisyonu şu isimlerden oluşmaktaydı: "Cihat Alpan, Prof. Hamza Eroğlu, Prof. Afet İnan, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Suat Sinanoğlu, Korg. Kemal Taran, Tümğ. Turhan Olcaıttu, Prof. Orhan Aldıkaçtı, Prof. Fahir Armaoğlu, Prof. Tahsin Özgüç, Prof. Bekir Sıtkı Baykal, Mehmet Önder, Zekai Baloğlu, Himmet Akın, Kadri Kaplan, Prof. Halil İnalçık, Prof. Macit Gökberk, Prof. Şevket Aziz Kansu ve Gürbüz Tüfekteci". "Atatürk ilkeleri komisyonu kuruldu", *Milliyet*, 17 Haziran 1971, s. 11; "Atatürk ilkeleri komisyonunun 19 üyesi belli oldu", *Son Havadis*, 18 Haziran 1971, s. 1, 7.

107 "Orel: 12 Mart Atatürklüğe dönüştür", *Milliyet*, 22 Haziran 1971, s. 1, 9; "Orel: Türk eğitim hayatı bütün olarak hasta", *Dünya*, 22 Haziran 1971, s. 1, 7.

108 "1000 Temel Eser'in Basımı Durduruldu", *Milliyet*, 09 Temmuz 1971, s. 1.

109 "1000 Temel Eser'i yöneten kurul lağvedildi", *Tercüman*, 7 Temmuz 1971, s. 1, 7.

110 "1000 Temel Eser'i yöneten kurulu lağvedildi", *Milliyet*, 7 Temmuz 1971, s. 3.

111 "1000 Temel Eser'in Basımı Durduruldu", *Milliyet*, 9 Temmuz 1971, s. 9.

olduğunu da aktararak Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı raporun kime ve hangi amaca hizmet ettiğini sormuştur. Demecinin devamında Ertem şunları söylemiştir: “*Kitapçıların vitrinleri Marksist, Leninist, Maoist ve Kızıl emperyalizm eserleri ile doluyor, çok tehlikeli ve yıkıcı olmuyor da Bin Temel Eser içinde bulunan Dede Korkut, Orhun Abideleri, Oğuz Kağan, Malazgirt Zaferi, Köroğlu, Karagöz mü çok tehlikeli ve yıkıcı oluyor. Rapordaki iddiaların mesnedi ya hissidir, ya da Türk gençliğine Türk kültür dünyasının düşünce, duygu, eleştirici ve değer hükümlerini tanıtmak ve aktarmaktan duyulan büyük endişedir*”.¹¹²

1000 Temel Eser serisinin çok tehlikeli ve zararlı olduğuna ilişkin rapora ve bu rapor sonucunda eser dizisine son verilmesine bir tepki de DP İstanbul Milletvekili İlhan Darendelioğlu'ndan gelmiştir. Darendelioğlu, 14 Temmuz 1971'de Millet Meclisi kürsüsünden yaptığı konuşmasında 1000 Temel Eser'in yayınlanmasına devam edilmesini istemiştir. 1000 Temel Eser'in Marksist ve Leninistlerle aynı kefeye konulamayacağını savunmuş ve hazırlanan bu raporla Ziya Gökalp'ın ırkçı olarak gösterilmeye çalışıldığını aktarmıştır. 1000 Temel Eser'de Atatürk düşmanlığı yapıldığı iddiasının büyük bir evhama varan düşünce olduğunu söyleyen Darendelioğlu, 1000 Temel Eser bilim kurulunun kürsü ve kalemlerini satan kimselerden oluşmadığını kaydetmiştir. Söz konusu raporu hazırlayan kişilerle ilgili olarak da bir takım iddialarda bulunmuştur. Buna göre raporu hazırlayanlardan Tahsin Sarac, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını evinde saklamaktan hakkında tahkikat açılmış bir isimdir. Raporu hazırlayanlardan bir diğeri de raporu sunduktan sonra sıkıyönetimce takibata uğramıştır.¹¹³ DP milletvekilinin Meclis'te yapmış olduğu konuşmada 1000 Temel Eser raporunu hazırlayanları aşırı solculukla suçlaması dikkatlerden kaçmamaktadır. Zira aşağıda da görüleceği üzere, askeri kanadın görüşü de bu yöndedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim reformu için gerekli görülen strateji ve yöntemleri belirlemek için 28 Nisan 1971 tarihinde bir Reformlar Komisyonu kurulmuştur. Komisyon'un başkanlığına ODTÜ öğretim üyelerinden ve eski plancılardan Nejat Erder başkan seçilmiştir. Erder'in başkanlığında kurulan Komisyon, şu bilim adamlarından meydana gelmiştir: Prof. İlhan Unat, Prof. Kenan Bulutoğlu, Doçent Cevat Geray, Dr. İlhan Tekeli, İlhan Özdil, Zekai Baloğlu ve Nusret Karcıoğlu.¹¹⁴ Kurulan bu Komisyon, ilk taslak çalışmasını 12 Temmuz 1971 tarihinde hazırlayarak ilgili kuruluş ve kişilere göndermiştir. Taslağın Atatürk milliyetçiliğinden ziyade materyalist bir felsefe ile yazılmış olması¹¹⁵ 1000 Temel Eser konusunda olduğu gibi eğitim reformu komisyonunun bu çalışmasından bazı kesimlerin rahatsız olmasına neden olmuştur. Bunların içerisinde aşağıda da görüleceği gibi, milliyetçi muhafazakârların dışında askeri kanat da vardır.

112 “Ertem Bin Temel Eser konusundaki iddialara cevap verdi”, *Tercüman*, 13 Temmuz 1971, s. 1; “Eski Milli Eğitim Bakanı 1000 Temel Eseri savundu”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1971, s. 1, 7.

113 “Darendelioğlu, M. Meclisinde bir konuşma yaptı”, *Son Havadis*, 15 Temmuz 1971, s. 1, 7.

114 “Milli Eğitim Bakanlığında Reform Komisyonu Kuruldu”, *Milliyet*, 28 Nisan 1971, s. 11.

115 Taslak hakkında geniş bilgi için Bkz. “Eğitim Reformu Stratejisi Konusunda Taslak Hazırlandı”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1971, s. 1, 7.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 24 Temmuz 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, üç büyük kuvvet komutanı ve Başbakan Nihat Erim ile bir toplantı yapmıştır.¹¹⁶ Burada başta Tağmaç olmak üzere kuvvet komutanları bazı devlet bakanlarının solcu olmasından, onların bakanlıkta solcularla işbirliği yapmasından ve en önemlisi de bakanlıklara solcuların getirilmesinden Başbakan Erim'e şikâyet etmişlerdir. 2,5 saat süren bu toplantıda öncelikle söz alan Tağmaç, acı bir dille Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel'in solcu olduğunu ve solcuları da bakanlıkta iş başına getirdiğini, onlarla işbirliği yaptığını öne sürmüştür. Tağmaç'a göre, bu işin sonu bir felakete gitmekte olup her şey bozulacaktır. Ayrıca Tağmaç, Atatürk Akademisi ile uğraşmanın şu an sırası olmadığını, önce bakanlıktaki solcuların temizlenmesi gerektiğini söylemiştir. Atatürkçülükten ve milliyetçilikten çok az söz edildiği için de hazırlanmış olan Eğitim Reformu raporu eleştirmiştir. Deniz ve Kara Kuvvetleri Komutanları da eğitim komisyonu raporu hakkında eleştiri dolu mütalaalarını Başbakan Erim'e vermişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nun dışında Tağmaç, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın da solcuları ve ordudan atılanları bakanlığa almış olduğunu Erim'e bildirmiştir. Bu şikâyetler üzerine hiçbir bakanı ezbere savunmayacağını ifade ederek sözlerine başlan Başbakan Erim, Şinasi Orel'i önceden tanımadığını, hem asker, hem planlamacı hem de büyükelçi olduğu için tercih ettiğini, Orel'i asıl tanınması gerekenin ordu olduğunu kaydetmiştir. Ardından Erim, Orel'i Atatürkçü, milliyetçi olarak gördüğünü, 10 kişilik eğitim reformu komisyonuna da Nejat Erder ile Kenan Bulutoğlu'nu kendisinin aldığını aktarmıştır. Erim'e göre, on kişilik bir heyette iki kişinin ılımlı solun fikirlerini aksettirmesinin sakıncası yoktur. Söz konusu hazırlanan rapor hakkında ise Erim, raporu hazırlayanın Nejat Erder olabileceğini; ama bunun sonucu değiştirmeyeceğini, çünkü bu raporun istişari bir vesika olduğunu kaydetmiştir. Son kararı kendisinin ve Bakanlar Kurulu'nun vereceğini, materyalist bir felsefe ile yazılmış bir raporun kendilerinden geçmeyeceğini, o yüzden de söz konusu endişelerin yersiz olduğunu vurgulamıştır.

Erim'in Milli Eğitim Bakanlığı hakkındaki eleştirilere cevap vermesinden sonra Tağmaç, bu sefer de Kültür Bakanı Talat Halman'dan şikâyet etmeye başlamıştır. Halman'ın hemen bölge tiyatrosu işi ile uğraşmasını ve kültür devriminden söz etmesini Tağmaç, *"bunlardan daha önemli işlerimiz var"* diye eleştirmiştir. Erim de Tağmaç karşısında Halman'ı *"Atatürkçü, milliyetçi bir genç. Çok güzel bir kültürü var. Pırıl pırıl. Tecrübesi yok. Hemen ilk hata ile hüküm verilmemeli. Böyle yaparsak adam yetişmez"* şeklinde sözlerle savunmuştur.

Solculuk ithamlarından bunalmış olan Erim, sert bir konuşma yaptıktan sonra başbakanlıktan istifa etme kartını ortaya koymuştur. Güven Partisi, Feyzioğlu ve Ferit Melen'in McCarthy zihniyetiyle durman adam kötilediğinden

116 "Sunay; Erim, Tağmaç ve komutanları kabul etti", *Dünya*, 25 Temmuz 1971, s. 1, 7.

söz ederek bundan dem vuran Erim'e göre, "bu zihniyetle memlekette çok az insan solculuk damgasından kendini kurtarabilir". "Onların zihniyetiyle ben devleti idare edemem" diyen Erim, Cumhurbaşkanı ve kuvvet komutanlarına başbakanlıktan istifa etmek istediğini açıklamıştır. Bunun üzerine kuvvet komutanları ve Cumhurbaşkanı Sunay, Erim'e olan güvenlerini dile getirerek onun görevden ayrılmasını engellemişlerdir. Erim, istifa etmekten vazgeçmiştir. Fakat Erim aydınların solcu-sağcı diye birbirini suçlamasından, gelen ihbarlardan kendi işlerini yapamadıklarından dert yanmaya devam etmiştir. Erim'e göre, çoğu aydın biraz sola eğilimlidir ve bunların hepsinin tasfiye edilmesi iyi sonuçlar doğurmayacaktır, bu hususta dengeye önem verilmesi gerekmektedir. Erim, dengeli bir idare yürütmeği savunurken; Tağmaç, "Madem herkes, çoğunluk solda, öyleyse sol bir rejim kurulsun" diyerek düşüncelerinde ısrar etmiştir.¹¹⁷ Askeri kanat, sivil kanadın içerisinde solcuların sızdırıldığından şikâyet ederken öte yandan Hükümet Sözcüsü ve Adalet Bakanı İsmail Arar da Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada ordunun içerisine solcuların sızdığından şikâyetçi olmuştur.¹¹⁸

Devletin kurumlarına solcu eğilimli kişilerin sızdırıldığı ve sol düşüncelerin kurumlarda hâkim yapılmaya çalışıldığı iddialarına Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) da maruz kalmıştır. Bu anlamda özellikle sağ görüşlü ve AP yanlısı basın anayasa değişiklikleri yapılırken, TRT'nin durumuna dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Son Havadis Gazetesi yazarlarından Abdullah Uraz, "TRT'den Beklediğimiz" isimli makalesinde TRT'nin faaliyetlerini ağır bir dille eleştirmiştir. Uraz'a göre TRT, anarşinin doğmasına, gelişmesine tutum ve beyanları ile yardımcı olmuştur. Komünistlerin TRT'ye sızdığını iddia eden Uraz, TRT'de komünistlerin ve fikirlerinin propagandasının yapılmakta olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca TRT yaptığı programlarla sınıfsal mücadeleyi körükleyerek halkı bölmeye ve en azından bu yönde tahrik etmeye çalışmaktadır. Uraz, TRT'den beklenenin şu olduğunu ifade etmiştir: "Milli birlik ve beraberlik yönünde, halkı şevk ve heyecanı verecek, moral gücünü yüceltecek, milli müesseseleri yüceltecek şekilde, Atatürkçü, laik, demokratik, esaslar üzerinde, milli iradeyi müdafaa edecek tarzda yayınlar tertiplensin ve bunlar esas olsun". TRT'nin tarafsızlığını ise Uraz faklı yönde savunmaktadır. Uraz'ın ifadesine göre TRT, cumhuriyetten, rejimden yana taraf olmak zorundadır. Aksi ise asla düşünülemez. TRT, anayasanın ve rejimin karşısında olan düşüncelere taraf olmamalı, onların önünü açan faaliyetler içerisinde olmamalıdır.¹¹⁹

Dünya Gazetesi'nden Bedii Faik de Türkiye'nin o günkü bunalıma düşmesinde TRT'nin payını ifade ederek TRT'nin aşırı solu ve solcuları övdüğünü, yaptığı programlarla onları beslediğini ve halen de buna devam

117 Erim, *Günlükler*, ss. 972-973.

118 "Güvenlik kuvvetlerine solcular sızdı", *Dünya*, 26 Mayıs 1971, s. 1, 7.

119 Abdullah Uraz, "TRT'den beklediğimiz", *Son Havadis*, 20 Mayıs 1971, s. 1, 7.

ettiğini ileri sürmüştür. Faik'e göre, TRT'nin içindeki aşırı solcular tasfiye edilmelidir.¹²⁰

Anayasa değişiklikleri kapsamında TRT'nin özerkliğinin tartışıldığı bu günlerde TRT Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Emin Hekimgil'in yaptığı konuşma sağ açısından TRT'nin durumunu gözler önüne sermektedir. Hekimgil, TRT'nin programlarında antiemperyalist ve antikapitalist fikirlere büyük yer verildiğini açıklayarak “*Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar başına buyruk, personeli bu kadar bol para alan ikinci bir Radyo TV kurumu yoktur*” demiştir. TRT'nin mutlaka özerkliğinin kaldırılması gerektiğini de sözlerine ekleyen Hekimgil, TRT'de yayınlanan programların, hazırlayıcıların politik görüşlerini yansıttığını dile getirmiş ve bu politik görüşlerin ise anayasanın dışında olduğunu kaydetmiştir. Bu anlamda daha ayrıntılı örnekler vererek milli günlerde bile tarihi gerçeklerden uzak, hazırlayıcıların politik yapılarını yansıtan programlar yayınlandığını iddia etmiştir.¹²¹ Sonuç olarak bakıldığında Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde solcuların devletin birçok önemli kurumlarına sızdığı ve kendi fikirleri doğrultusunda faaliyet gösterdiği iddiası büyük bir tartışma konusudur. Bu tartışma 9 Ekim 1971 tarihinde AP Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın önüne bile getirilmiştir. Demirel, özellikle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na yapılan atamaları sert bir dille eleştirerek atanaların solcu olduğunu iddia etmiş ve bu durumu Sunay'a şikâyet etmiştir. Demirel, Ant Dergisi ve Hikmet Kıvılcımlı çevresinin bu bakanlığı ele geçirmiş olduğunu öne sürmüştür. Diğer yandan Demirel, Erim Hükümeti'nin ekonomik politikasını da solculukla suçlayarak şu ifadeleri kullanmıştır: “*Yön Dergisinin birinci sayfasındaki politika bugününün ekonomi politikası olmuştur. Yazar Doğan Avcıoğlu hapiste, ekonomik felsefesi ise iktidardadır*”. Daha sonra Demirel, Sosyalist Kültür Derneği'nin kurucusunun hükümet üyesi olduğunu, en önemlisi de bu derneğin 41 üyesinin bir bölümünün hapiste, diğer bir bölümünün de devlet kurumlarında kilit mevkilerde olduğunu dile getirmiştir.¹²² Cumhurbaşkanı Sunay'a Demirel tarafından yapılan bu şikâyetlerin aynısı Türk Aydınlar Ocağı tarafından da yapılacaktır.

3. Türk Aydınlar Ocağı'nın Cumhurbaşkanı'na Sunduğu Raporu

Türk Aydınlar Ocağı'nın Genel Başkanı Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun başkanlığında 15 kişilik Türk Aydınlar Ocağı Heyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından 15 Temmuz 1971 tarihinde saat 17.00'da kabul edilmiştir. Heyetin içerisinde dönemim meşhur akademisyenleri de bulunmaktadır. Bunlar şu isimlerden oluşmaktadır: Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Faruk

120 Bedii Faik, “Unutulmaz!”, *Dünya*, 20 Mayıs 1971, s. 1.

121 “TRT'nin hali dile getirildi”, *Son Havadis*, 27 Mayıs 1971, s. 1, 7; “Emin Hekimgil: Dünyanın hiçbir yerinde TRT kadar başka kurum yoktur”, *Tercüman*, 27 Mayıs 1971, s. 1, 7.

122 Türkiye Büyük Millet Meclisi, *TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu* (Cilt:1, Dönem:24, Yasama Yılı:3, S. Sayısı: 376), TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu, Ankara, 2012, ss. 486-487.

Timurtaş, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, Prof. Dr. Z. Fahri Fındıkoğlu, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Nejat Diyarbekirli, Prof. Dr. Mustafa Köseoğlu, Prof. Dr. Oktay Asalanapa, Doç. Dr. Salih Tuğ, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Erol Güngör, Nihat Bozkurt, Altan Deliorman ve Prof. Dr. Selçuk Özçelik'tir.¹²³ Görüşme esnasında heyet, Sunay'a "Türkiye'nin milli meseleleri bunlardır, olması gerekenler bunlardır, yanlış zeminde at koşturulmaktadır" minvalinde bir konuşma yapmıştır. Sunay da "Neredesiniz sizler? Ve neden bu fikirleriniz açıklamıyorsunuz? İlk defa duyduğum şeyler değil ama bunu siz kamuoyuna duyurmak mecburiyetindediniz"¹²⁴ diyerek fikirlerini açıklamaları noktasında onları cesaretlendirmeye çalışmıştır.

Türk Aydınlar Ocağı Genel Başkanı İbrahim Kafesoğlu, Sunay ile yapılan görüşmenin ertesi günü Sunay tarafından kendilerinden istendiği anlaşılan bir rapor hazırlamıştır. Kafesoğlu'nun imzasını taşıyan ve "Muhterem Cumhurbaşkanımız" hitabıyla nazik bir dille yazılan raporun eklerinde yeniden kurulması planlanan "Eğitim Şurası" için bir takım isimleri önerilmiştir. Önerilen isimlerin arasında başta Kafesoğlu olmak üzere Türk Aydınlar Ocağı'nın kurucu isimleri de bulunmaktadır.¹²⁵ Yeni isimlerle tekrardan kurulması planlanan Atatürk İlkeleri Belirleme Komisyonu için de 10 kişiden oluşan akademik isimler Sunay'a teklif edilmiştir. Bu isimler ise şunlardır: Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarç, Prof. Dr. Ercüment Kuran, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Orhan Tuna, Prof. Şevket Raşit Hatiboğlu, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce, Doç. Dr. Nejat Göğünç, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu ve Doç. Dr. Fikret Eren'dir. Aydınlar Ocağı, çalışmalarına devam eden Atatürk İlkeleri Belirleme Komisyonu'nun bazı üyelerinin de değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bunun gerekçesi ise bu kişilerden, komisyonun varılmak istenen amacı bakımından gerekli faydayı sağlanamayacağıdır. İşte sözü edilen bu 5 isim; Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Hikmet Dizdaroğlu ve Kadri Kaplan'dan oluşmaktadır.¹²⁶ İki farklı komisyon için Aydınlar Ocağı, kendilerine yakın isimleri Sunay'a önerdikten sonra ayrıca "12 Mart Türkiye'yi Kurtarma Harekâtı Üzerine Bir Değerlendirme" başlığı altında 16 sayfalık bir rapor da sunmuştur.

12 Mart Muhtırası'nın enine boyuna tüm yönleriyle değerlendirildiği, 12 Mart'ın başarıya ulaşması ve 12 Mart önceki duruma ülkenin bir daha dönmemesi

123 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-3.

124 Özcan, a.g.t., s. 104.

125 Kurulacak Eğitim Şurası'na dahil edilmeleri için Sunay'a teklif edilen 18 isim şu akademisyenlerden oluşmaktadır: Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Nihad Sami Banarlı, Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce, Prof. Dr. Lütfü Ülkümen, Prof. Dr. Şaban Karataş, Prof. Dr. Tarık Somer, Prof. Dr. Beğlan Toğrol, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Doç. Dr. Erol Güngör, Doç. Dr. Salih Tuğ, Doç. Dr. N. Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Recep Doksat ve Doç. Dr. Oluş Arık. Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-1.

126 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-2.

için yapılması gerekenlerle ilgili tekliflerin yer aldığı bu raporda ilk önce 12 Mart öncesi dönem değerlendirilmiştir. Rapora göre, 12 Mart öncesinde Türkiye, bir bakıma ikinci bir Vietnam tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Daha önce başka ülkelerde farklı zaman ve alanlarda uygulanmış olan bütün yıkıcı yöntemlerin Türkiye'ye aynı anda yöneltildiği tespitinde bulunan rapor, bundaki amacın Türkiye'yi çökertmek olduğunu öne sürmüştür: "...*Türk varlığının temellerine dinamit konulmuş ve devlet ve millet hayatımız tam manası ile bir uçurumun kenarına, bir sıcak savaşın eşğine getirilmiştir*".

12 Mart öncesi Türkiye'nin genel görünümü bu şekilde kısaca tarif edildikten sonra Türk Milleti'nin, Türkiye'nin bu acıklı duruma düşmesi için hiçbir suçunun, hiçbir günahının olmadığı gibi bu duruma da müstahak olmadığı ifade edilmiştir. Hatalar yapılmasaydı Türkiye'nin o noktaya gelmeyeceği iddia edilmiştir. Yine rapora göre, Türk Milleti, "*kendi milli bünyesinin, siyasi ve sosyal kaderinin icabı olarak değil, tamamıyla zorla, ağır ihmâl ve hatalarla bu noktaya getirilmiştir*".¹²⁷ 12 Mart öncesine dair çizilen bu "vahim manzara"nın sorumlusu ise başta Cumhurbaşkanı olmak üzere komutanların dışındaki herkestir. Gelişini bu kadar açıkça haber veren felakete daha önce rastlanmadığı gibi kendini belli eden böyle bir tehlike karşısında da devletin adeta bütün kurumları meflûçmuş gibi seyirci kalmıştır. Türkiye yıllarca sokakta bulunmuş bir evlat muamelesi görmüştür. Fakat raporda iddia edilen hatalar ve ihmaller karşısında Cumhurbaşkanı ve komutanların suçlanmadığı görülmektedir. Onlar, "gidişatın vahametini" görmüştür, durdurmaya da çalışmıştır. Başarılı olmalarına mevzuat ve sistem engel olmuş, onların ellerini kollarını bağlamıştır. Böylece cumhurbaşkanı ve komutanlar sorumluluğun dışında tutularak gelinen noktanın baş sorumlusu olarak siyasi partilerden çeşitli devlet kuruluşlarına kadar birçok teşekkül, şahıs ve zümreler gösterilmiştir. Söz konusu hatanın nedeni ise "vatanın temellerine konulan dinamitlere" seyirci kalınmasıdır.¹²⁸ Kısacası bu kısımda, 12 Mart öncesi Türkiye ve Türk Milleti'nin varlığını devam ettirip ettirememeye noktasında büyük bir felaket ile karşı karşıya kaldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Akabinde "SonŞans" başlığı altında raporda Türkiye'yi 12 Mart öncesinde düştüğü "talihsiz" durumdan kurtaracak tek kurumun Cumhurbaşkanı'nun ve komutanların emri altında tek sağlam kurum olarak kalmış olan ordunun olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu bu orduya karşı 12 Mart öncesinde de düşmanca saldırılar olmuş olmasına rağmen ordu, "*Türk tarihinden gelen milli mirasın başlıca koruyucusu olarak sağlamlılığını muhafaza etmeye*" devam etmiştir. Son anda ordu, kötü gidişata müdahale ederek Türkiye için bir kurtuluş ümidinin doğmasını ve yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır.¹²⁹ Anlaşılacağı üzere "ordu", milli mirasın koruyucusu olarak vasıflandırılmış ve bununla da kalınmayarak ordunun bu müdahalesi raporda yerinde bir müdahale olarak görülmüştür.

127 *Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-4. s. 1.

128 *Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-5. s. 2.

129 *Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-5-6. ss. 2-3.

Öte yandan raporda ordunun müdahalesinin şekli de tartışılmıştır. Bu durum karşısında ordu iki şekilde müdahalede bulunabilirdi. Ya doğrudan doğruya idareyi ele alarak ya da sivil idare üzerinde ağırlığını koyarak. Ordunun, idareye ağırlığını koyma seçeneğini tercih etmesiyle birlikte ülkede sivil ve asker kanadı olan iki kanatlı bir kurtarıcı idare kurulmuştur. Raporda olağanüstü bir dönem yaşayan Türkiye için bu ikinci seçeneğin tercih edilmesi övülmüş ve tasvip edilmiştir. Rapora göre, bundan daha yumuşak bir idare tarzı düşünülemezdi. Ordunun görevinin vatanın, cumhuriyetin korunması ve kollanması olduğu öne sürülerek sivil ve asker kanatlı idare tarzının tam anlamıyla meşru olduğunun altı kalınca çizilmiştir. *“Türk varlığının bekası bunu gerektirmiştir ve bunun icabı yerine getirilmiştir”*¹³⁰ denilerek ordunun görevinin ne olduğu konusunda Aydınlar Ocağı, kendi görüşünü bir anlamda ifade etmiştir.

Ordunun tercih etmiş olduğu sivil idareye ağırlığını koyma seçeneğinin bir takım meziyetlerinin olduğu raporda sıralanmıştır. Bu meziyetlerden birincisine göre, tercih edilen seçenekle birlikte Atatürk'ün büyük önem verdiği şekilde ordu politikadan ve sivil hayattan uzak tutulmuş olacaktır. İkincisi yine bu yöntemle birlikte ülkenin kat etmiş olduğu demokratik parlamenter hayata kıyılmamış olunacaktır. Üçüncüsü, yapılacak ıslahatlar ve Anayasa değişiklikleri çalışmalarına muhalefeti de katarak onların muhalefet için muhalefet yapmalarına ket vurulacaktır. Aynı zamanda Anayasa ve ıslahat hususunda muhalefetin şüphe ve endişeleri de ortadan kaldırmış olunacaktır. 4. meziyete göre, dış dünyaya karşı Türkiye'nin diktatoryal bir şekilde değil, halen parlamenter sistemle idare edildiği, hürriyetlerin ortadan kaldırılmadığı kolay bir şekilde ifade edilebilecektir. Son olarak ordu, olayların gelişimine göre koyduğu ağırlığın esnekliğini koruyabilecek ve yine ağırlığın dozunu da olayların gelişimine göre ayarlama gücüne sahip olabilecektir.

Raporda ordunun ikinci seçeneği uygulamasının ne gibi meziyetlerinin olduğu maddeler halinde sıralandıktan sonra ordunun yapmış olduğu tercihin isabetli olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Rapor, ordunun bu seçeneği tercih etmesini şükranla karşılayarak yine müdahaleyi yapan orduya büyük övgüler dizmiştir. Vergi toplama, maaş dağıtma gibi sivillere ait görevlerin ordunun işi olmadığı ve sivil hayat için daimi bir ordu idaresini kimsenin düşünemeyeceği aktarılmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar çok ağır olmasına rağmen ordunun idareyi doğrudan doğruya üzerine almaması çok isabetli olmuştur. Bu noktada raporda ordunun daima bir kurtarıcı ve yön gösterici olduğu tespiti yapılmış ve *“Bizim ordumuz ameliyatı yapıp, bünyeyi sağlamlaştırdıktan sonra işinin başına döner. Onun için, bu zaruri intikal devresinde bu ikinci yolun seçilmesini şükranla karşılamak lazımdır”* denilmiştir.¹³¹ Yani raporda, ordunun sivil idareye dolaylı yoldan müdahale etmesi olumlu karşılanmakla birlikte ordunun ülkenin durumunu düzelttikten sonra kışlasına döneceğine dair bir inanç hakimdir. Zaruri

130 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-6. s. 3.

131 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-6-7. ss. 3-4.

bir intikal devresi, olağanüstü hal olarak görülen 12 Mart Dönemi'nde ordunun yaptığı iş ise bir "ameliyat", bir bünyeyi sağlamlaştırma işi olarak görülmüştür.

Ordu tarafından seçilen ikinci yolun elbette ki bir takım mahzurları da bulunmaktadır. Bu mahzurlar rapora göre, şimdiden su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Eğer dikkat edilmezse çok tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu mahzurlar ise raporda şu şekilde maddeler halinde sıralanmıştır: "1. Ağır dönmeye alışmış sivil çarkların ameliyatı ağırlaştırması ve girilen harekâtı müzminleştirmesi. 2. Fevkalade hal nizamı gözden uzak tutan bir fazla hukuki görünme çıkmazına itilmek. 3. Olanları unutarak ve eksik değerlendirerek fazla açık rejim ve münakaşa ortam hevesine kendisini kaptırmak ve fikir hürriyeti sloganın cazibesine kapılmak. 4. Partilerden müesseselere kadar, harekâtın karşısında olduğu bilinen bazı zümrelerin, çevrelerin ve şahısların direnişine imkân vermek. 5. Bir yandan harekâtın askeri kanadının elini kolunu bağlamaya çalışırken, öte yandan sivil kanadın başarısız ve yanlış işlerini asker kanada mal etmeye çalışmak".¹³² Uygulanan müdahale şekli nedeniyle su yüzüne çıkmaya başladığı iddia edilen mahzurlar raporun ilerleyen kısımlarında yeri geldiğinde ortaya konulacaktır.

12 Mart Muhtırası'nı Türkiye'yi kurtarma hareketi olarak gören rapor asker ve sivil kanadın harekât karşısında tutumlarını değerlendirmeye başlamıştır. Buna göre harekâtın asker kanadı çok iyi düşünmekte, iyi çalışmakta, milletin arzu ve hasretine tam anlamıyla tercüman olmaktadır. Bu fikirlerini desteklemek adına raporda bir ön görüde bulunulmuştur: "Bu gün bir referandum yapılırsa Türk Milletinin topyekûn bu asker kanadının düşünce ve davranışının arkasında olduğu derhal görülür". Hatta raporda savunulan görüşe göre, aydınların küçük ve belli bir kesimi dışındakiler bu fikre sahiptir. Bu minvalde asker kanada "harekâtın asker kanadı, okumuşu ve okumamışu ile bütün Türk Milletinin kendisinin arkasında olduğundan en ufak bir şekilde şüphe etmemeli, bastığı zeminin sağlam olduğundan emin olmalıdır"¹³³ şeklinde ilginç bir destek mesajı da gönderilmiştir. Zaten, müdahaleyi yapan orduya destek mesajı raporun neredeyse tamamına sirayet etmiş durumdadır.

Asker kanadın tutumu bu şekilde değerlendirildikten sonra sivil kanadın tutumu 4 madde altında değerlendirilmiştir. Bunlar sivil kanadın parlamento, hükümet, partiler ve müesseseler ayağıdır. Raporda sivil kanadın tutumu değerlendirilmeye çalışılırken yukarıda sayılan ikinci seçeneğin mahzurlarının bu kanat üzerinde belirmeye başladığından ve bunun endişeye neden olduğundan söz edilerek genel olarak olumsuz bir tablo çizilmeye başlanmıştır. Sivil kanadın parlamento ayağı hakkında olumlu ifadeler kullanılmıştır. Parlamento 12 Mart sonrası döneme çabucak intibak edebilmiş ve bu durum memnuniyet vericidir. Parlamento bu intikal devresinde asker kanada Türkiye'nin çıkmazdan kurtulması harekâtında destek olmakta ve yardıma hazır da görünmektedir.

132 Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-7-8. ss. 4-5.

133 Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-8. s. 5.

Sivil kanadın parlamento ayağı hakkında olumlu değerlendirmeler yapıldıktan sonra hükümet ayağına sıra gelmiştir. Hükümetin başında bulunan Başbakan Nihat Erim'e övgüler dizilirken, bazı bakanların davranışları ise eleştirilmiştir. Raporda anlatılanlara göre, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra kurulmuş olan kabinenin en büyük şansı, meziyeti, fazileti Nihat Erim gibi yüksek vatansever, derin bilgili ve engin tecrübeli Atatürkçü bir başbakana sahip olmasıdır. Ardından da hükümetin bütün ağırlığının Erim'in kuvvetli omuzlarının üzerinde olduğu tespiti yapılmıştır. Bu tespitinin gerekçeleri sıralanırken hükümetin içindeki bazı bakanların Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar karşısında hazırlıksız olmaları ve 12 Mart Harekâtı'nın felsefesini başka türlü anlayıp uygulamak istemeleri öne sürülmüştür. Yani bazı bakanların 12 Mart'ın ruhuna aykırı hareket etmeleri Erim'in üzerindeki ağırlığı daha da arttırmaktadır. Bazı bakanların eleştirildiği raporda birkaç bakanın yaptığı açıklamaların Türkiye'nin o günkü şartlarına uygun olmayan dalgalanmalar ve çalkantılar meydana getirdiği ifade edilmiştir. Bu beyanatların hangi bakan tarafından yapıldığı açıkça söylenmemekle birlikte söz konusu açıklamanın bu olağanüstü dönemde milletin moralini ve maneviyatını bozacak açıklamalar olduğu direkt olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Böyle dönemlerde başarı için milletin maneviyatının sağlam olması ve milletin adeta destani bir havaya sokulması gerektiği, Atatürk'ün de kendi döneminde böyle bir destani hava yaratmak istemiş olduğu dile getirilmiştir. Bu anlamda Atatürk'ün "*Türk, özgün, çalış, güven*" sözü hatırlatılarak Atatürk'ün bununla milletin maneviyatını her zaman yüksek tutmaya çalıştığı kaydedilmiştir. Türkiye için söylenen az gelişmiş, geri kalmış söyleminin milli bünyede çok tahribat yaratmış olup manevi kuvvet ve milli inancı geniş ölçüde sarsmıştır. Hal böyle iken bazı bakanların arka arkaya ülkenin ekonomik bakımından yine kapkara bir tablosunu çizmeye devam etmeleri doğru değildir.

Sivil kanadın partiler ayağının ise genel ve zaruri olarak 12 Mart harekâtının paraleline girdiği, fakat bir partinin bazı mensuplarının bir direniş unsuru haline gelme ihtimalinin bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu durum, endişe vericidir. Yine ismi açıklanmayan partinin, sıkıyönetimin tutuklama ve gözaltı alma işlemlerini önlemeye çalıştığı, parti adına yapılan konuşmalarda MİT'i suçladığı iddia edilmiştir. Aynı zamanda bu partinin anayasa değişiklikleri karşısında karşı tutum takınması 12 Mart harekâtını başarıya ulaşmasını engelleyecek belirtiler olup bu durum da memlekette endişelere sebep olmaktadır.

Raporda sivil kanadın müesseseler ayağı anlatılırken 12 Mart'ın başarıya ulaşması anlamında daha endişe verici bir tablo çizilmiştir. Üniversitelerden TRT'ye, basından sendikalara kadar olan ve içlerinde tehlikeli unsurlar taşıyan kurumlar ve özellikle bunların bir kısım mensupları ilk şaşkınlıklarını atlattı ve sanki hiçbir şey olmamış gibi, harekâtın hedefi belli değilmiş gibi karşı çıkışlara, mütalaa beyanlarına, 12 Mart'ın getirdiklerini boşa çıkartma gayretlerine başlamışlardır. Bu arada kurumlara aşırı solun sızması hızlanmıştır. Raporda

sivil kanadın 12 Mart karşısındaki tutumu bu şekilde ortaya konulduktan sonra 12 Mart'ın sivil kanadında bazı aksamaların olduğu sonucu çıkartılmıştır. Bunun çözümü olarak da yine Nihat Erim gösterilmiştir. Erim'in kendisine daha kuvvetli bir kabine ve idareciler kadrosu oluşturması gerektiği tavsiye edilmiştir.¹³⁴

12 Mart Muhtırası karşısında asker ve sivil kanadın tutumunun değerlendirilmesi yapıldıktan hemen sonra "12 Mart Hedefine Ulaşmalıdır" başlığı altında bir takım tavsiyelerde bulunulmuştur. 12 Mart harekâtının ordunun sayesinde Türk Milleti'nin yüzüne gülen son şans olduğu belirtildikten sonra bu harekâtın mutlaka hedefine ulaşması gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Öyle ki bu şans, Türkiye'nin varlığı ile eş değer tutulmuştur. Yani Türkiye'nin varlığı bakımından bu şans, elinden kaçırmaması gerektiği anlatılmıştır. Bunun yolu yani 12 Mart'ın hedefine ulaşmasının yolu sivil kanadın, asker kanada anlayış, tutum ve tavır bakımından bir an önce ayak uydurmasından, bünyesindeki zaaflarından kurtulmasından veyahut kurtarılmasından geçmektedir. Asker kanadın sivil kanatla birlikte çalışmak istemesinin yüceliğinden ve azizliğinden söz edildiği raporda mevcut sivil kadro ile başarıya ulaşamayacağına iması yapılarak derhal işin mahiyetini ve önemini anlamış yeni bir sivil kadronun kurulması istenmektedir. "Memlekette partizanlıktan uzak, iyi yetişmiş, hadiseleri kavramış, Atatürkçü ve milliyetçi bir sivil kadro kurmak her zaman mümkündür" denilmek suretiyle asker kanada böyle bir kadroyu iş başına getirmesi önerilmiştir.¹³⁵ Anlaşılan o ki raporda mevcut sivil kadronun bazı nedenlerden dolayı belirlenen hedefleri gerçekleştiremeyeceği öne sürülerek uygun yeni bir sivil kadronun kurulması asker kanattan istenmiştir. Yeni kadronun ise Atatürkçü ve milliyetçi kişilerden oluşması salık verilmiştir.

Raporun bir sonraki bölümünde ise 1971 yılı itibariyle Türkiye'de çarpışan fikirlerin kısa bir özeti yapılmıştır. Buna göre milliyetçi, kozmopolit-hümanist, Marksist ve İslamcı dünya görüşleri olmak üzere dört farklı dünya görüşü bir birleriyle çarpışmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan Türkçülük, Türk Milliyetçiliği olarak ön plana çıkmış ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de temellerini oluşturmuştur. Söz konusu Türkçülük, Atatürk'ün kendi devrinde tatbik sahasında koyduğu dincilikten, ırkçılıktan ve kavimcilikten uzak bir Atatürk Milliyetçiliği'dir. Atatürk Milliyetçiliği'nin savunulduğu raporda bu milliyetçiliğin cumhuriyetin ilk devrine mükemmel bir renk, şevk ve mana verdiği belirtilmiştir. Aynı zamanda raporda milliyetçi dünya görüşünün insancı dünya görüşünden daha önce geldiği iddia edilerek milliyetçi dünya görüşü daha ön plana çıkartılmıştır. Bu husus şu şekilde anlatılmıştır: "İnsaniyete giden asıl yol da milliyetten geçer. Kendi milletinin insanını düşünmeyen bir kimse, insancı da olamaz. Binaenaleyh gerçek insancılık ve insanlık idealleri milliyetçiliğin içindedir".

134 Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-8-10. ss. 5-7.

135 Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-10-11. ss. 7-8.

Türkiye'de çarpışan ikinci dünya görüşü ise kozmopolit-hümanist dünya görüşüdür. Bu görüş, bir bakıma Osmanlılık fikrinin Türkiye Cumhuriyetine tatbik edilen modern şeklidir. Ve milli bütünlüğünü tamamlamış emperyalist devletlerin şimdilerde diğer milletlere empoze etmeye çalıştığı bir fikirdir. Rapora göre Atatürk'ün ölümünden sonra kademe kademe Türkiye'ye hâkim olmaya başlayan bu gayri milli ve Atatürkçülüğe aykırı görüş, Türk'ü, Türkçülüğü, Türk kültürünü ve Türk milliyetçiliğini insanlık perdesi ardında ikinci plana itmektedir.

Marksist dünya görüşünün Rus İhtilali ile birlikte Türkiye'ye bulaştırılmak istendiğinin, fakat Atatürk'ün bunu çok güzel bir şekilde engellediğinin anlatıldığı raporda, bu görüş bir süre yer altına girmiştir. 1960 ile birlikte tekrar su yüzüne çıkmış ve 1968'den sonra da eyleme geçmiştir. Bu görüşün eski İslamcılık cereyanının bir devamı niteliğinde olduğu ve bunun şeriatçı devlet ve İslam birliği fikrine dayandığının tespiti yapılmıştır.

Bu şekilde 1971 yılı itibariyle Türkiye'de çarpışan dünya görüşleri hakkında bilgiler verilip bunlarla ilgili değerlendirmeler yapıldıktan sonra 12 Mart öncesi çıkmaza girilmesinin başlıca amilinin ne olduğu anlatılmıştır. Buna göre, Atatürk'ten sonra milliyetçi dünya görüşünün terk edilmiş olması Türkiye'yi 12 Mart'tan önceki çıkmaza götürmüştür. Atatürk'ün ölümünden sonra önce kozmopolit-hümanist dünya görüşü Türkiye'ye hâkim olmak suretiyle bütün kurumlarını alt üst etmiş, sonra buna Marksist dünya görüşü de eklenince Türkiye bir uçurumun eşiğine getirilmiştir. Bu iki dünya görüşü Türkler açısından gayri milli olması nedeniyle bir birlerine destek olarak bir işbirliği içerisine girmişlerdir. Bu iki dünya görüşünün bir reaksiyonu olarak da eski İslamcılığın bir devamı olarak dincilik ve şeriatçılık cereyanı yeniden ortaya çıkıp gelişmiştir.¹³⁶ Raporun bu bölümünde kozmopolit-hümanist, Marksist ve İslamcı dünya görüşleri sert bir dille eleştirilerek Türkiye açısından reddedilmiştir. Bunlardan kozmopolit-hümanist ve Marksist dünya görüşleri girilen çıkmazdan dolayı suçlanmıştır. Çıkmaza girilmesinin asıl nedeni aynı zamanda Atatürk'ten sonra milliyetçi dünya görüşünün terk edilmesi olarak saptanmıştır. Buna göre ülkenin kurtuluş çaresi milliyetçi Atatürkçü dünya görüşüne geri dönmektir. Bu noktadan sonra da zaten raporda bu formül sürekli olarak işlenecek ve ısrarla tavsiye edilecektir.

Rapora göre Türkiye, bundan sonra kendisini bu çıkmazdan kurtarmak için bu dünya görüşlerinden birisini yeniden seçmek zorundadır. İslamcılığa dönüşün bahis bile konusu olamayacağı ve bunu kimsenin modern ve laik Atatürk Türkiye'sine teklif dahi edemeyeceği belirtildiği raporda kozmopolit-hümanist dünya görüşü hakkında ise yine sert ifadelerle yer verilmiştir. Kozmopolit-hümanist ve komünist dünya görüşü Türkiye'yi bugün vahim duruma getirmiştir. Bu yüzden bu görüşe sarılmak, Türk Milleti için ölüm

136 *Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-11-12. ss. 8-9.

olacaktır. Söz konusu bu iki dünya görüşü, Atatürk'ten sonra yavaş yavaş gelişerek milletin hayat damarlarını kurutmaya yönelmiştir. Türkiye'nin yakasını çabucak kurtarmasının gerekliliği ifade edilerek yapılacaklar da sıralanmıştır. Bu iki dünya görüşüne göre kurulmuş olan bütün düzen bozularak uygulamalar terk edilmelidir. Türkiye için asıl ana reform bu, olacaktır. Türkiye için kurtuluş reçetesi olabilecek bu üç dünya görüşü kesin ve sert bir dille elendikten sonra sıra milliyetçi dünya görüşüne gelmiştir.

Milliyetçi dünya görüşüne reçete olarak sınıfsız sarılmıştır. Şöyle ki, Türkiye için tek kurtarıcı dünya görüşünün milliyetçi dünya görüşü olduğu iddia edilmiştir. Hatta 12 Mart felsefesinin milliyetçi dünya görüşüne tekrar kaldığı yerden devam edilmek olduğunun anlatıldığı raporda, bu yola girilmemesi halinde "12 Mart Türkiye'yi Kurtarma Harekatı"nın neticesiz kalacağı net bir dille kaydedilmiştir.

Yine rapora göre, o halde 12 Mart'ı hedefe ulaştırmak için hemen yapılması gereken şey, Türkiye devletinde milliyetçi dünya görüşünü hâkim kılarak bunun gereklerini yerine getirmektir. Bunun gerekleri de hemen sıralanmıştır. 12 Mart harekâtının sivil kanadın idarecileri ve uygulayıcıları milliyetçi dünya görüşüne sahip bir kadro ile yeniden kurulması gerekmektedir. Atatürkçü, milliyetçi dünya görüşü, gidip de kozmopolit-hümanist ve Marksist dünya görüşü mensuplarına uygulanamaz. Anlatılanlara bakılacak olunursa sivil kanadın içerisinde hümanist-kozmpolit ve Marksist dünya görüşüne sahip kişiler bulunmaktadır. Türkiye'yi bu noktaya bu aşınmış kadrolar getirdiğine göre bunların Türkiye'yi kurtarma harekâtında görevlendirilmesinin yanlışlığına değinilerek 12 Mart'ın sorumluluğunu taşıyan askeri kanadın, sivil kanadın tatbikattaki aksaklıklarını düzeltmesi istenmiştir. Yani sivil kanat kesinlikle milliyetçi dünya görüşüne sahip kişilerden oluşmalıdır. Milliyetçi dünya görüşüne sahip kişilerin Meclis içerisinde çoğunlukta olduğu ve bunlardan faydalanılabileceği yol olarak gösterilmiştir. Yine Meclis dışındaki kurumlarda da her alanda yetişmiş Atatürkçü, milliyetçi dünya görüşünün temsilcilerinin varlığından söz edilerek bunların çarkların başına getirilmesi tavsiye edilmiştir. Bunu gerçekleştirmenin devlet adamları için mesele olmadığı, zor olmayacağı da eklenmiştir.¹³⁷

Raporun bir sonraki bölümünde "Türkiye'nin Bugünkü Acil Problemleri" başlığı altında Türkiye'nin 12 Mart döneminde karşı karşıya kaldığı iddia edilen iki problem anlatılmıştır. Bunlardan birincisi zararlı yıkıcı unsurların zararsız hale getirilmesi, ikincisi ise bir daha böyle unsurların ortaya çıkmamasının sağlanmasıdır. Raporda bu iki probleme o kadar çok önem verilmiştir ki bunların halledilmesinin Türkiye'nin uzak ve yakın bütün geleceğini ilgilendirdiği aktarılmıştır. Bu iki sorunun çözülmemesi durumunda ise 12 Mart Harekâtı da Türkiye'nin gelecek ümitleri de hüsrana uğramış olur.

137 Cumhuriyetin Kuruluşu, Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-12-13. ss. 9-10.

Türkiye'nin acil problemlerinden olduğu iddia edilen zararlı unsurların zararsız hale getirilmesi işinin nasıl yapılacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu iki yöntemle yapılabilir. Bunlardan birincisi suçluların cezalandırılması, suçu hazırlayanların ve teşvik edenlerin tasfiyesi ile olabilir. İkincisi ise adli suç işleyenlerin, silahlı eşkıyaların yakalanıp cezalandırılmasının dışında kurumların "ayıklanmasıdır". Yani zararlı unsurların "inlerine, mutfağına" kadar inilerek kurumlar bunlardan temizlenmelidir. Kurumlardan ayıklamanın yapılması anlamında Türkiye'nin şanslı bir durumda olduğu ifade edilerek zararlı unsurların "pervasızlıkları ile su yüzüne çıktığı" iddia edilmiştir. Bu anlamda kurumlarda yapılacak tasfiye için şu yöntemlere başvurulabileceği belirtilmiştir: 1. 1960'tan sonra geniş ve aşırı hürriyetten yararlanıp ortaya çıkan basın taranmalıdır. 2. Devletin istihbarat dosyaları incelenmelidir. 3. Adli tahkikatların verdiği ipuçları sonuna kadar götürülerek kurumlardan tasfiyeler gerçekleştirilmez. Bu, yapılırken de normal bir devrenin şekilci hürriyet düzeni ve hukuk formalitesiyle ülkenin tedavi edilip sağlığına kavuşturulamayacağı gözden uzak tutulmaması gerektiği kaydedilmiştir.

Yapılması gerekenler bunların olduğu sıralanırken; sivil kanadın zararlı unsurların tasfiyesi yerine onların faydalandıkları kanun boşluklarını tıkamanın yeterli geleceğini düşündüklerini ve öyle hareket ettiklerinden şikâyetçi olunmuştur. Rapora göre, bu tıkama işi gerekli olmakla birlikte yeterli görünmemektedir. Yine sivil kanadın faaliyetlerine yönelik şikâyetlere yer verilerek sivil kanadın başta anayasa olmak üzere kanun boşluklarını tıkama konusunda da mukavemet gösterdiği dile getirilmiştir. Sivil kanat, mevcut zararlı unsurların tasfiyesini yapmak yerine tam tersine kurumlara yeni yeni zararlı unsurları sızdırmaktadır. Bu iddialara raporda örnekler verilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Atom Araştırmaları Merkezi'ne, istişare kurullarından reform komisyonlarına kadar bu tür sızmalar sivil kanadın zaafı yüzünden gerçekleşmiştir. Komünistlerin bir özelliği hakkında bilgi verilerek askeri kanat uyarılmıştır: "*Şurasını hiçbir zaman unutmayınız ki, komünistlerin bir mukabil darbeyi en az zararla atlatmakta çok büyük tecrübeleri vardır. Ve Türkiye, gevşek davranıldığı için, şimdi bu tecrübeye sahne olmaktadır*".¹³⁸ Yani rapora göre, zararlı unsur olarak tabir edilen grupların devlet kurumlarına sızlamalarının önlenmesinin yanında kurumlarda görev yapan mevcut zararlı unsurların da 12 Mart'ın hedefine ulaşması ve Türkiye'nin geleceği için derhal tasfiye edilmesi gerekmektedir.

Tasfiye edilen zararlı unsurların bir daha Türkiye'de ortaya çıkmamaları adına yapılması gereken işler de birer tavsiye niteliğinde raporun içinde yer almaktadır. Bunların başında milli eğitim davasının halledilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra milli eğitim, rayından çıkartılarak ilmin ve aklın dışına sürüklenmiştir. Türkiye'nin milli eğitimine kozmopolit-hümanist ve meteryalist-Marksist dünya görüşünün hâkim olduğu iddia

138 *Cumhurbaşkanlığı Cevedet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-14-15. ss. 11-12.

edilerek bu dünya görüşünün milli eğitimden temizlenmesi istenmektedir. Yapılacak bir milli eğitim reformu ile eğitim, Atatürkçü milli duyguların ışığı altında milli kültürle mücehhez bir mekanizma haline getirilmek zorundadır. Sorunun Atatürk dönemindeki milli eğitim anlayışından çıkılmasına bağlayan rapor, o an Türkiye'nin ayakta kalmasını bile Atatürk devrinin milli eğitiminden feyz almış neslin henüz iş başında bulunmasına bağlamıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda 12 Mart'ın fikriyatına ters düşen, endişe verici işler yapıldığı iddia edilerek bunların neler olduğu anlatılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı bu anlamda şikâyet edilmiştir. 12 Mart'tan önce Bakanlık'ta milli kültüre yönelik bazı işler yapılmaya başlandığı, yapılan bu işlerde fikir adamlarının Atatürkçü ve milliyetçi görüşü hâkim olduğu halde 12 Mart'tan sonra bu "müsbet" işlerin birer birer durdurulduğu söylenmiştir. Bu anlamda ilk olarak 1000 Temel Eser meselesi örnek gösterilmiştir. 1000 Temel Eser raporda, *"Asker ve sivil, bütün aydınların hararetle takip ettikleri, piyasaya çıkar çıkmaz adeta kapışılan ve kitapçılık aleminde büyük bir reform yapan bu milli, bu kurtarıcı devlet neşriyatı"* sözleriyle övülmüştür. 12 Mart'tan sonra Marksistlerin hücumları sonucunda 1000 Temel Eser yayının üç aydır durdurulduğunun altı çizilmiştir. 1000 Temel Eser Komisyonu, Atatürkçü ve milliyetçi bir komisyon olduğu belirtilerek Milli Eğitim Bakanı tarafından bu komisyonun da lağvedildiği belirtilmiştir. Bakanlık'taki yapılan bazı işlerin şikâyet edilmesinin ardından sıra eğitim komisyonuna gelmiştir. Rapora göre, bu komisyonun bütün üyeleri çevresinde marksist olarak tanınmış kişilerden seçilmiştir. Bu reform komisyonun hazırlamış olduğu "Eğitim Reformunda Strateji ve Yöntemler" başlığını taşıyan 20 sayfalık rapor, materyalist-Marksist bir eğitimin hazırlıklarını içermektedir. Söz konusu eğitim komisyonunun hazırladığı rapor 5 madde halinde eleştirilmiştir. 1. Raporda ekonomi ve üretim temel alınmış ve eğitim, üretimin robotlarını yetiştiren bir kurum olarak gösterilmiştir. 2. Eğitimi devlet planlamasının dışına çıkararak, kendilerinin idaresinde eğitim için yeni bir planlama teşkilatı teklif etmektedirler. 3. Raporda, Atatürk'ün ortaya koymuş olduğu eğitimin birliği prensibi bozulmaktadır. 4. Milli Eğitim ismindeki "Milli" kelimesi özel olarak kullanılmamaya çalışılarak maariften yalnız eğitim diye söz edilmektedir. Eğitimin milli cephesini ve milli kültürünü yok sayarak eğitimin milli kültürle mücehhez şahsiyetli insan yetiştirme görevi görmezden gelinmiştir. 5. TÖS'ün "Devrimci Eğitim Şurası"nın paralelinde ve hatta ismi taşıyan şura kayıtlarına benzer fikirler kaleme alındığı görülmektedir. Raporun bu Marksist özellikleri nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı'nda da büyük rahatsızlık ortaya çıkardığı nakledilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan bir diğer komisyon da Atatürk İlkeleri Komisyonu idi. Bu komisyon da kozmopolit-hümanist olmakla itham edilmiştir. Komisyonda yerli yersiz insan hakları vurgusu yapıldığından söz edilerek Türkiye'de bu gün bir insan hakları meselesi olmadığı, Türkiye'nin

var olma ya da yok olma meselesi olduğu öne sürülmüştür.¹³⁹ Netice itibariyle raporda zararlı unsurların tasfiyesi harekâtında olduğu gibi bunların bir daha ortaya çıkmaması hazırlığında da milli eğitim reformunda sivil kanatta çok aksamaların olduğu iddia edilerek bu hususların düzeltilmesi adına bu konular asker kanada şikâyet edilmektedir.

Raporun son bölümünde de “Tekliflerimiz” başlığı altında Cumhurbaşkanı Sunay’a raporun önceki bölümlerinde ifade edilenlerin ışığında 9 maddelik bir takım dikkat çekici açık teklifler sunulmuştur. 1. Öncelikle kanunlardaki açıklar derhal kapatılmalıdır. Başbakan Nihat Erim’in açıklamış olduğu anayasa değişiklikleri teklifi asgari sınır olarak tutulup bunlardan hiçbir taviz verilmemelidir. Erim’in yapmak istediği değişiklikler yönünde yapılabildiği kadar daha fazla anayasa değişikliğinin yapılması uygun olacaktır. Özellikle üniversite ve TRT ile ilgili değişikliklerin mutlaka gerçekleştirilmesi istenmektedir. anayasanın değişme şekli hakkında da öneride bulunulmuştur. Buna göre, anayasa değişiklik yöntemi milli ihtiyaca uygun hale getirilmelidir. Meclis’te üçte iki çoğunluk aramak yerine normal çoğunluk aranmalı, bu çoğunlukla çıkmış olan anayasa değişikliği referanduma götürülmeli, sonra da halkın onayını alma yöntemi denenmelidir. 2. Bütün kurumlardan özellikle de beyinlere hitap eden üniversiteler ve yüksekokullar ile kütlelere hitap edilen TRT’de zararlı unsurların tasfiyeleri kaçınılmaz bir şekilde kesinlikle gerçekleştirilmelidir. Tasfiye olunacaklarının sayıları Türkiye’de aydın potansiyelini zayıflatacak kadar çok olmadığı için endişe edecek bir durum da yoktur. Tam tersine böylece birçok kurumdaki şişkinlikler de ortadan kalkmış olacaktır. Örnek verilecek olunursa üniversitelerin birçok fakülte ve bölümünde böyle şişkinlikleri mevcuttur. 3. Sivil idarelerde bundan sonra işlerin daha fazla bozulmadan farkına varılması imkânını sağlamak için sivil kanatta bir kontrol mekanizması kurulmalıdır. 4. Sivil kanat ve idare mekanizması ise milliyetçi dünya görüşüne sahip aydınlar tarafından kurdurulmalı. Bu konuda her kademe ve komisyonda değişikliklerin yapılmasının önemine vurgu yapılarak ilmi ve rasyonel yoldan Atatürkçülüğe dönüşün ancak bu kadrolar vasıtasıyla gerçekleştirileceğine inanılmaktadır. 5. Üniversite ve yüksekokullarda sorunları kökünden çözmek adına buralarda eski talim taburlarının kurulması istenmektedir. Böylece öğrenciler maddi ve manevi disipline sokuldukları gibi savaşa hazırlama bilgileri de bu taburlar vasıtasıyla öğrenebileceklerdir. 6. Sürekli şikâyetçi olunan Milli Eğitim Bakanlığı’nın da düzeltilmesi istenmektedir. Buna göre bu kurum milliyetçi bir komisyona ıslah ettirilmeli, gerekirse bu komisyon da asker ve sivillerden oluşacak bir komisyon olmalıdır. 7. 12 Mart harekâtına karşı basında gün geçtikçe kuvvet kazanan bir direnme ve saptırma faaliyeti söz konusudur. İşte bunların yapılan “ameliyata” zarar vermemesi için çareler aranmalıdır. 8. Sıkıyönetim uygulamalarına karşı belli şahıs ve çevrelerden gelen eleştiri ve baskılar susturulmalıdır. 9. “Atatürk ve Mareşal Çakmak zamanında

139 *Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi*, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-15-16-17. ss. 12-14.

olduğu gibi, askeri okullara ancak Türk soyundan gelenlerin alınmasında sayılmayacak faydalar gördüğümüzü arz etmeliyiz. Herkesin askere alınması imkânın kalkacağı bir devreye girdiğimize göre, böyle bir tatbikatın hiçbir hukuki mahzuru olmayacaktır”¹⁴⁰ şeklindeki son sunulan teklif ise diğer teklifler içerisindeki en dikkat çekici olanıdır.

Sonuç

Uç sağı önemli yapılarından olan ve milliyetçi muhafazakâr aydınlardan oluşan Türk Aydınlar Ocağı'nın, 12 Mart'a bakışı ve süreç karşısındaki tutumu kendi dünya görüşleri ile özdeş niteliktedir. Muhtıra'ya bakışlarında tam anlamıyla milliyetçi ve muhafazakar dünya görüşünün hâkim olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanı'na sundukları raporda da bu dünya görüşü doğrultusunda mevcut otorite sahiplerini etkileme çabası içerisine girmişlerdir.

Aydınlık Ocağı'nın 12 Mart Muhtrası'na çok sıcak baktığı ve müdahaleyi yapan orduyu sonuna kadar desteklediği görülmektedir. Ordunun Muhtıra'yı Türkiye'nin bekasını kurtarmak için verdiğini düşünen Ocağa göre, gerekli düzeni sağladıktan sonra ordu kışlasına geri dönecektir. Zaten ordunun bir diğer görevi cumhuriyeti koruma ve kollamaktır. Bu minvalde ordu, görevini yapmıştır. Yapılan görev ise bir “ameliyattır”.

12 Mart'ı hedefine ulaştırma konusunda sivil kadroda çatlakların ortaya çıktığını ileri süren Aydınlar Ocağı'nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sunduğu öneriler ise pek şaşırtıcı değildi. Çünkü verilen öneriler tamamen kendi siyasi düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu anlamda Aydınlar Ocağı, 12 Mart'ın sivil kadrosunun Atatürkçü ve milliyetçilerden oluşacak şekilde yeniden kurulmasını istemektedir. Antikomünizm görüşüne sahip olduğu anlaşılan Aydınlar Ocağı, bütün kurum ve kuruluşlardan hürriyet ve hukuk kaidelerini bir kenara iterek solcuların ve milliyetçi görüşe sahip olmayanların temizlenmesini istemektedir. Ardından kurulacak Atatürkçü ve milliyetçi sivil bir kadro ile 12 Mart harekâtının başarıya ulaşacağına inanan Aydınlar Ocağı, aynı zamanda Türkiye'nin 12 Mart öncesi girdiği bunalımın sebebini milliyetçi dünya görüşünün terk edilmiş olmasına bağlamaktadır. Türkiye'deki diğer dünya görüşlerinin terk edilerek yerine milliyetçi dünya görüşü doğrultusunda reformların yapılması halinde de Türkiye'nin bir daha 12 Mart sürecine girmeyeceğine inanmaktadır.

Son olarak Aydınlar Ocağı'nın, Türkiye'nin bekası ve tekrar 12 Mart sürecine girmemesi için demokratik olmayan yöntemleri ve hukuk dışılığı savunduğu söylenebilir.

140 Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009-17-18-19. ss. 14-16.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynaklar

BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1.

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-2.

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5-6/24; Fihrist No: 7963-4.

Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/7-12; Fihrist No: 9009.

II. Resmi Yayınlar

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 3, Cilt:12, Toplantı: 2, Bölüm:80.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.3, C.12, T.2, B.82.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D.3, C.17, T.2, B.162.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, *TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*(Cilt:1, Dönem:24, Yasama Yılı:3, S. Sayısı: 376), TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu, Ankara, 2012.

III. Süreli Yayınlar

Akşam,

Cumhuriyet,

Dünya,

Hürriyet,

Milliyet,

Son Havadis,

Tercüman.

IV. Kitaplar

- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Baskı:4, Hil Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.
- ALTUĞ, Kurtul, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, Yedigün Yayınları, Ankara, 1973.
- AYDIN, Suavi/Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Başbakanlık, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*, Mükremin Kocataşkın (Yay. Haz.), Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.
- ÇETİNKAYA, Hikmet, *68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokakla*, Basım:6, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- DURŞUN, Davut, *12 Mart Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2003.
- ERİM, Nihat, *12 Mart Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Erim, Nihat, *Günlükler 1925-1979*, Cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- EROĞUL, Cem, *"Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971"*, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleme: İrvın C. Schink ve E. Ahmet Tonak, Baskı: 6, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.
- KARAOSMANOĞLU, Atilla, *İzmir Karşıyakada'dan dünya'ya*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s. 261.
- KARATEPE, Şükrü, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, Baskı: 4, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *"Siyasi Tarih (1960-1980)"*, Sina Akşin (yay.yön.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2013.
- _____, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1986.

V. Makaleler

ÖZCAN, Fatma Yurttaş, "27 Mayıs Sonrası Milliyetçi Muhafazakâr Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasi Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl:10, Sayı:40, Haziran 2014, ss. 107-134.

VI. Tezler

AKARÇAY, Erhan, *Bir Muhafazakarlaştırma Projesi Olarak Türk-İslam Sentezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2008.

DEMİR, Ebru, *Türk Siyasi Tarihinde Milliyetçi-Muhafazakarlık ve Aydınlar Ocağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

ÖZCAN, Fatma Yurttaş, *Bir Aydın Hareketi Olarak Aydınlar Ocağı ve Türk Siyasetine Etkileri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2011.